

ICLTIBM 2022

10th International Conference on Leadership, Technology, Innovation and Business Management

AZERBAIJAN
STATE
UNIVERSITY OF
ECONOMICS

AZERBAIJAN NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
INSTITUTE OF CONTROL SYSTEMS

10. INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEADERSHIP, TECHNOLOGY, INNOVATION AND BUSINESS MANAGEMENT

**"Green Economy, Green Business,
Green Management, and Leadership:
The Road to a Green Economy, New Challenges,
Opportunities and Perspectives."**

S P O N S O R S

aselsan

BMC

NEND

BBRSU
"Azersu" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti

ADG
ANKA DANIŞMA GRUBU

*We Gratefully Thank to the Sponsors of the 10th International Conference on Leadership,
Technology, Innovation and Business Management, 2022*

**PROCEEDINGS OF
THE 10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEADERSHIP,
TECHNOLOGY, INNOVATION AND BUSINESS MANAGEMENT**

*“Green Economy, Green Business, Green Management, and Leadership:
The Road to a Green Economy, New Challenges, Opportunities and Perspectives”*

October 12-14, 2022, Baku, Azerbaijan

**10th INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEADERSHIP, TECHNOLOGY,
INNOVATION AND BUSINESS MANAGEMENT**

Honorary Presidents

Adalet MURADOV (Ph.D.), Tamer YILMAZ (Ph.D.), Sadıq QURBANOV (Ph.D.),

Chairman

Cemal ZEHİR (Ph.D.)

Co-Chairs

Ali ABBASOV (Ph.D.), Lutfihak ALPKAN (Ph.D.), Zahid Farrukh MAMEDOV (Ph.D.)

Editors

Prof. Dr. Cemal ZEHİR

Prof. Dr. Zahid Farrukh MAMEDOV

Hacer YILDIZ ÖZTÜRK

Organizing Institutions

Azerbaijan State University of Economics

Yıldız Technical University

International Strategic Management and Managers Association

"Institute of Control Systems"

Statements of facts or opinions appearing in Proceedings of the 10th International Conference on Leadership, Technology, Innovation and Business Management are solely those of the authors and do not imply endorsement by the Organization Committee or publisher.

Many thanks to reviews who helped ensure the quality of the full papers.

ISBN 978 -9952-501-30-8

ORGANIZING COMMITTEE

ADALET MURADOV (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKU-AZERBAIJAN)

SADIQ QURBANOV (CHAIRMAN OF THE NATURAL RESOURCES, ENERGY AND ECOLOGY COMMITTEE OF THE PARLIAMENT OF AZERBAIJAN)

CEMAL ZEHİR (CHAIRMAN, YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, ISTANBUL, TÜRKİYE)

ALİ ABBASOV (DIRECTOR OF AZERBAIJAN NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES (ANAS) INSTITUTE OF CONTROL SYSTEMS)

LUTFIHAK ALPKAN (CO-CHAIR, MINISTRY OF LABOR AND SOCIAL SECURITY, TÜRKİYE) SAKIT MEMEDI OĞLU YAQUBOV (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKU- AZERBAIJAN)

dos. Səadət Qəndilova (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKU-AZERBAIJAN)

ZAHİD FARRUKH MAMEDOV (CO-CHAIRS), AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKU- AZERBAIJAN

OYA ERDİL (CO-CHAIR, GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY, KOCAELI, TÜRKİYE)

ADNAN KALKAN (MEHMET AKİF ERSOY UNIVERSITY, BURDUR, TÜRKİYE)

ESRA ERZENGIN (IZMIR KAVRAM VOCATIONAL SCHOOL, TÜRKİYE)

MEHTAP OZSAHİN (GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY, KOCAELI, TÜRKİYE)

RENA HUSEYNOVA (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKU-AZERBAIJAN)

A. ZAFER ACAR (PİRİ REİS UNIVERSITY, ISTANBUL, TÜRKİYE)

FRANCESCO SCALERA (UNIVERSITY OF BARI, ITALY)

JANIS PRIEDE (UNIVERSITY OF LATVIA, LATVIA)

LUDMILA MLADKOVA (UNIVERSITY OF ECONOMICS PRAGUE-CZECHIA)

MERAL ELCI (GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY, KOCAELI, TÜRKİYE)

SELİM AREN (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, ISTANBUL, TÜRKİYE)

ZBIGNIEW BENTYN (POZNAŃ UNIVERSITY OF ECONOMICS AND BUSINESS, POLAND)

MİRAGA AHMADOV (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKU-AZERBAIJAN)

dos. LALE MAMMADOVA (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKU-AZERBAIJAN)

DABABRATA N. CHOWDHURY (UNIVERSITY CAMPUS SUFFOLK, IPSWICH UK)

HALİT KESKİN (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)

MAHMUT BİLGETÜRK (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)

MURAT YALÇINTAŞ (ISTANBUL COMMERCE UNIVERSITY, TÜRKİYE)

MURAT ÇEMBERÇİ (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)

SELİM ZAİM (SEBAHATTİN ZAİM UNIVERSITY, TÜRKİYE)

TUGBA KARABOGA (AMASYA UNIVERSITY, TÜRKİYE)

UGUR YOZGAT (NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ, TÜRKİYE)

HAMİD HAMİDOV, (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKU-AZERBAIJAN)

YASIN SEHİTOĞLU (YILDIZ TEKNİK UNIVERSITY, TÜRKİYE)

ZHONGQI JIN (MIDDLESEX UNIVERSITY, LONDON-UK)

SERKAN DİLEK (KASTAMONU UNIVERSITY, TÜRKİYE)

ÜMİT HACIOĞLU (İBN HALDUN UNIVERSITY, TÜRKİYE)

SONGÜL ZEHİR, (RUMELİ UNIVERSITY, ISTANBUL-TÜRKİYE)

MEHMET ŞAHİN GÖK (GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY, KOCAELI, TÜRKİYE)

MÜNEVVER ÇETİN (MARMARA UNIVERSITY, TÜRKİYE)

SCIENTIFIC COMMITTEE

ADALET MURADOV (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKU-AZERBAIJAN)

SADIQ QURBANOV, CHAIRMAN OF THE NATURAL RESOURCES, ENERGY AND ECOLOGY COMMITTEE OF THE PARLIAMENT OF AZERBAIJAN

CEMAL ZEHİR (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, ISTANBUL, TÜRKİYE)

ALİ ABBASOV, DIRECTOR OF AZERBAIJAN NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES (ANAS) INSTITUTE OF CONTROL SYSTEMS

LUTFİHAK ALPKAN (ISTANBUL TECHNICAL UNIVERSITY, ISTANBUL, TÜRKİYE)

ZAHİD FARRUKH MAMEDOV(CO-CHAIRS), AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKU- AZERBAIJAN

A. ASUMAN AKDOĞAN (ERCIYES UNIVERSITY, KAYSERİ, TÜRKİYE)

DABABRATA N.CHOWDHURY (UNIVERSITY CAMPUS SUFFOLK , IPSWICH UK)

FRANCESCO SCALERA – (UNIVERSITY OF BARI, ITALY)

JAMALUDDİN H. HUSAIN (PURDUE UNIVERSITY, USA)

SAKİT MEMEDİ OĞLU YAQUBOV (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKU- AZERBAIJAN)

ALEX BORODİN, PLEKHANOV RUSSIAN UNIVERSITY OF ECONOMICS, MOSCOW, RUSSIA

JANIS PRIEDE (UNIVERSITY OF LATVIA, LATVIA)

LUDMILA MLADKOVA (UNIVERSITY OF ECONOMICS PRAGUE-CZECHIA)

OYA ERDİL (GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY, KOCAELİ, TÜRKİYE)

RICHARD LYNCH (MIDDLESEX UNIVERSITY, LONDON-UK)

UGUR YOZGAT (NİŞANTAŞI UNIVERSITY, ISTANBUL, TÜRKİYE)

WALDEMAR W. BUDNER (POZNAŃ UNIVERSITY OF ECONOMICS AND BUSINESS, POLAND)

ZAFER ACAR (PİRİ REİS UNIVERSITY, ISTANBUL, TÜRKİYE)

ZBIGNIEW BENTYN (POZNAŃ UNIVERSITY OF ECONOMICS AND BUSINESS, POLAND)

ZHONGQI JIN (MIDDLESEX UNIVERSITY, LONDON-UK)

MİRAGA AHMADOV (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKU-AZERBAIJAN)

JAMALUDDİN H. HUSAIN (PURDUE UNIVERSITY, USA)

PIOTR BANASZYK (POZNAŃ UNIVERSITY OF ECONOMICS AND BUSINESS, POLAND)

ALİ MURAT FERMAN (BEYKENT UNIVERSITY, TÜRKİYE)

YONCA GUROL (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)

MACIEJ SZYMCZAK (POZNAŃ UNIVERSITY OF ECONOMICS AND BUSINESS, POLAND)

TURGUT ÖZKAN (BEYKENT UNIVERSITY, TÜRKİYE)

ELİF BAYKAL (MEDİPOL UNIVERSITY, TÜRKİYE)

ERİK KNUDSEN (UNIVERSITY OF CENTRAL LANCASHIRE)

ZAFER ADIGÜZEL (MEDİPOL UNIVERSITY, TÜRKİYE)

ADNAN KALKAN (MEHMET AKİF ERSOY UNIVERSITY)

ÖZLEM ÇETİNKAYA BOZKURT (MEHMET AKİF ERSOY UNIVERSITY)

HASAN AYKUT KARABOĞA (AMASYA UNIVERSITY, TÜRKİYE)

DİLEK KARACA (RUMELİ UNIVERSITY, TÜRKİYE)

BURCU ÖZGÜL (TOPKAPI UNIVERSITY, TÜRKİYE)

TUĞBA KARABOĞA (AMASYA UNIVERSITY, TÜRKİYE)

MAHMUT BİLGETÜRK (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, ISTANBUL, TÜRKİYE)
HALİT KESKİN (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
ÜMİT HACIOĞLU, İBN HALDUN UNIVERSITY, TÜRKİYE
HİMMET KARADAL, BOLU UNIVERSITY, TÜRKİYE
SEDAT MURAT, CANAKKALE 18 MART UNIVERSITY, TÜRKİYE
ALİ ERBAŞI, SELÇUK UNIVERSITY, TÜRKİYE
BİROL MERCAN, NECMETTİN ERBAKAN UNIVERSITY, TÜRKİYE
IŞIK ÇİÇEK, NECMETTİN ERBAKAN UNIVERSITY, TÜRKİYE
MURAT YALÇINTAŞ (ISTANBUL COMMERCE UNIVERSITY, TÜRKİYE)
MURAT ÇEMBERÇİ (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
SELİM ZAİM (SEBAHATTİN ZAİM UNIVERSITY, TÜRKİYE)
YASIN SEHİTOĞLU (YILDIZ TEKNİK UNIVERSITY, TÜRKİYE)
MİRAGA AHMADOV (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKÛ-
AZERBAIJAN)
prof. Elşən Hacızadə (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKÛ-
AZERBAIJAN)
MEHMET AKİF OKUR (YILDIZ TEKNİK UNIVERSITY, TÜRKİYE)
EVGENİY NIKOLAEVICH SAFONOV (RUSSIAN STATE HUMANITIES UNIVERSITY
,RUSSIA)
BYKOV ALEKSEY (ALEKSANDROVICH, BELARUSIAN STATE ECONOMIC UNIVERSITY,
BELARUS)
SERKAN DİLEK (KASTAMONU UNIVERSITY, KASTAMONU, TÜRKİYE)
OSMAN YILMAZ (BATMAN UNIVERSITY, TÜRKİYE)
ELŞƏN HACIZADƏ (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKU-
AZERBAIJAN)
dos. Elfanə Qasımova (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKU-
AZERBAIJAN)
ESRA ERZENGIN (IZMIR KAVRAM VOCATIONAL SCHOOL, TÜRKİYE)
MEHMET ŞAHİN GÖK (GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY, KOCAELI, TÜRKİYE)
SONGÜL ZEHİR (RUMELİ UNIVERSITY, ISTANBUL-TÜRKİYE)
ERŞAN CİĞERİM (GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY, KOCAELI, TÜRKİYE)
EMEL ESEN (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, ISTANBUL, TÜRKİYE)
MÜNEVVER ÇETİN (MARMARA UNIVERSITY, TÜRKİYE)
Safa Alizade - SECRETARY (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKÛ-
AZERBAIJAN)

PEER REVIEW COMMITTEE

A. ZAFER ACAR (PIRI REIS UNIVERSITY, TÜRKİYE)
ADNAN CELİK (SELÇUK UNIVERSITY, TÜRKİYE)
ALI HALICI (BASKENT UNIVERSITY, TÜRKİYE)
ASUMAN AKDOĞAN (ERCIYES UNIVERSITY, TÜRKİYE)
ASUMAN KUTLU (BEYKENT UNIVERSITY, TÜRKİYE)
AYBİGE ÖZER (BEYKENT UNIVERSITY, TÜRKİYE)
AYŞE GÜNSEL (KOCAELI UNIVERSITY, TÜRKİYE)
AYŞEN HİÇ GENCER (BEYKENT UNIVERSITY, TÜRKİYE)
BORA YILDIZ (İSTANBUL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
BUSRA MUCELDİLİ (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
CEMAL ZEHİR YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
CENK DEMİRKİRAN (İZMİR KATİP CELEBİ UNIVERSITY, TÜRKİYE)
ELİF BAYKAL (İSTANBUL MEDİPOL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
ERDOĞAN TASKIN (BEYKENT UNIVERSITY, TÜRKİYE)
ERKUT ALTINDAĞ (BEYKENT UNIVERSITY, TÜRKİYE)
ERMAN COŞKUN (SAKARYA UNIVERSITY, TÜRKİYE)
ESİN CAN (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
ESRA ERZENGİN (İZMİR KAVRAM VOCATIONAL SCHOOL, TÜRKİYE)
FAHİRİYE ÖBEN URU SANI (İSTANBUL AREL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
FATİH SEMERCİOZ (İSTANBUL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
FEYZULLAH EROĞLU (PAMUKKALE UNIVERSITY, TÜRKİYE)
GOKHAN ÖZER (GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
HALİT KESKİN (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
HARUN YILDIZ (BANDIRMA ON YEDİ EYLÜL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
İNÇİ DURSUN (GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
İRGE SENER (CANKAYA UNIVERSITY, TÜRKİYE)
LUDMÍLA MLADKOVA (UNIVERSITY OF ECONOMICS, PRAGUE, CZECH REPUBLIC)
M. SÜKRÜ AKDOĞAN (MANAS UNIVERSITY, TÜRKİYE)
MEHTAP ÖZSAHİN (GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
MERAL ELÇİ (GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
MİNE AFACAN FİNDİKLİ (İSTİNYE UNIVERSITY, TÜRKİYE)
OYA ERDİL (GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
ÖZGÜR ÖMER ERSİN (BEYKENT UNIVERSITY, TÜRKİYE)
SELAHATTİN SARI (BEYKENT UNIVERSITY, TÜRKİYE)
SELİM AREN (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
SELİM ZAIM (İSTANBUL TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
SERDAR BOZKURT (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)
SİMA NART (SAKARYA UNIVERSITY, TÜRKİYE)
SENAY YURUR (YALOVA UNIVERSITY, TÜRKİYE)
SEVKİ ÖZGENER (NEVŞEHİR UNIVERSITY, TÜRKİYE)
TANŞES GÜLSOY (BEYKENT UNIVERSITY, TÜRKİYE)
TUĞBA KARABULUT (İSTANBUL COMMERCE UNIVERSITY, TÜRKİYE)
TURGUT ÖZKAN (DOĞUS UNIVERSITY, TÜRKİYE)
ÜMİT ALNİACIK (KOCAELI UNIVERSITY, TÜRKİYE)
AYŞE GÜNSEL (KOCAELI UNIVERSITY, TÜRKİYE)
YONCA GÜROL (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, TÜRKİYE)

ZAFER ADIGUZEL (ISTANBUL MEDIPOL UNIVERSITY, TÜRKİYE)

MİRAGA AHMADOV (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKÛ-
AZERBAIJAN)

ZAHİD FARRUKH MAMEDOV(CO-CHAIRS), AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF
ECONOMICS, BAKU- AZERBAIJAN

SAKIT MEMEDI OĞLU YAQUBOV, (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS,
BAKU- AZERBAIJAN)

YASIN SEHİTOĞLU (YILDIZ TEKNİK UNIVERSITY, TÜRKİYE)

ÖZLEM ÇETİNKAYA BOZKURT (MEHMET AKİF ERSOY UNIVERSITY)

HASAN AYKUT KARABOĞA, (AMASYA UNIVERSITY, TÜRKİYE)

DİLEK KARACA, (RUMELİ UNIVERSITY, TÜRKİYE)

BURCU ÖZGÜL, (TOPKAPI UNIVERSITY, TÜRKİYE)

TUĞBA KARABOĞA, (AMASYA UNIVERSITY, TÜRKİYE)

MAHMUT BİLGETÜRK, (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, ISTANBUL, TÜRKİYE)

HACER HANDAN DEMİR (ISTANBUL GELİSİM UNIVERSITY, TÜRKİYE)

ADNAN KALKAN (BURDUR MEHMET AKİF ERSOY UNIVERSITY, TÜRKİYE)

MEHMET ŞAHİN GÖK (GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY, KOCAELİ, TÜRKİYE)

SONGÜL ZEHİR (RUMELİ UNIVERSITY, ISTANBUL-TÜRKİYE)

ERŞAN CİĞERİM (GEBZE TECHNICAL UNIVERSITY, KOCAELİ, TÜRKİYE)

EMEL ESEN (YILDIZ TECHNICAL UNIVERSITY, ISTANBUL, TÜRKİYE)

MÜNEVVER ÇETİN (MARMARA UNIVERSITY, TÜRKİYE)

SECRETARIAT (WORKING GROUP):

Rəna Hüseynova (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKÛ-
AZERBAIJAN)

Vəkil İbrahimov – (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKÛ-
AZERBAIJAN)

Ülviyyə Məmmədova – AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKÛ-
AZERBAIJAN)

Aydın Abdullazadə – AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKÛ-
AZERBAIJAN)

Natavan Cəfərova – (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKÛ-
AZERBAIJAN)

Mələk İsmayılova – (AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKÛ-
AZERBAIJAN)

Nuriyyə Qarayeva AZERBAIJAN STATE UNIVERSITY OF ECONOMICS, BAKÛ-
AZERBAIJAN)

TABLE OF CONTENT

OFFICIAL OPENING CEREMONY SPEECHES.....	1
1. PROF. DR. ADALAT MURADOV..... <i>UNEC Rector - UNEC Rektoru</i>	2
2. PROF. DR. CEMAL ZEHİR..... <i>CHAIRMAN of 10th ICLTIBM, Yıldız Technical University</i>	4
3. ASSOC. DR. SADIQ GURBANOV..... <i>Chairman of the Natural Resources, Energy and Ecology Committee of the Milli Majlis</i>	6
4. EMİN AMRULLAYEV..... <i>Minister of Education and Science of the Republic of Azerbaijan</i>	17
5. MUKHTAR BABAYEV..... <i>Minister of Ecology and Natural Resources of the Republic of Azerbaijan</i>	19
6. SAMİR VALİYEV..... <i>Deputy Minister of Energy of the Republic of Azerbaijan</i>	21
7. PROF. DR. HAKAN KARATAŞ..... <i>ASELSAN Deputy General Manager</i>	23
PROCEEDINGS	
1. YEŞİL DÖNÜŞÜM VE ÇALIŞMA HAYATI..... <i>Lutfihak Alpkan, Nazmi Doğan</i>	26
2. GREEN MANAGEMENT, GREEN MANAGEMENT PRINCIPLES AND MAIN PRACTICES..... <i>Cemal Zehir, Sümeyye Çiçek Vural</i>	31
3. ÇEVRECİ BAKIŞ, YEŞİL YÖNETİM ve YEŞİL EKONOMİ YAKLAŞIMININ KAIZEN FELSEFESİNE ADAPTASYONU: PLASTİK SEKTÖRÜNDE ÖRNEK BİR UYGULAMA..... <i>Özgür Tekbaş</i>	45
4. YEŞİL FİNANSAL SİSTEME İLİŞKİN ÖNERİLER..... <i>Selim Aren</i>	59
5. İNOVASYON VE YEŞİL YÖNETİM..... <i>Turgay Kaymakçı</i>	69
6. CEO'LARIN YEŞİL DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİĞİ FİRMANIN REKABET AVANTAJINI GELİŞTİRİR Mİ? YEŞİL ÜRÜN İNOVASYONUNUN ARACILIK ROLÜ..... <i>Burcu Özgül, Cemal Zehir</i>	87
7. YEŞİL YÖNETİM ve YEŞİL EKONOMİ ANLAYIŞI DOĞRULTUSUNDA KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK FAALİYETLERİNDE ROL ALAN ÇALIŞANLARIN KSS ANLAYIŞLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA..... <i>Özgür Tekbaş</i>	96

8. SÛFİLERİN ÇEVRE ANLAYIŞI: VARLIĞIN BİRLİĞİ YA DA TASAVVUF EKOLOJİSİ.....	115
<i>Tolga Keskin</i>	
9. ENDÜSTRİ 4.0 SÜRECİNDE Z KUŞAĞININ ÇALIŞMA HAYATINDAKİ YERİ: AZARBAJCAN ve TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI.....	125
<i>Hacı Yunus Taş, İnşallah Əfqan oğlu Musayev</i>	
10. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN İSTİHDAM ÜZERİNDEKİ ETKİSİ – KUZEY MAKEDONYA ÖRNEĞİ.....	141
<i>Bülent Derviş</i>	
11. YÖNETİCİLERİN BİLİŞSEL HARİTALARI İLE ÖRGÜTLERİN STRATEJİ HARİTALARININ HİZALANMASI: BİR YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMU ÖRNEK OLAYI	145
<i>Cemal Zehir, Alparslan Ertuğ Ergül</i>	
12. İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE İŞ ANALİZİ.....	153
<i>Simuzar Mammadova Sultan, Afag Aslanova Farhad, Gunel Hamidova Sadig</i>	
13. GÖRÜNTÜLERDE DERİN ÖĞRENME TABANLI GERÇEK ZAMANLI YÜZ TESPİT SİSTEMİNİN YOLOV7 İLE GELİŞTİRİLMESİ	159
<i>Serkan Karakuş, Mustafa Kaya, Seda Arslan Tuncer</i>	
14. GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK'ÜN STRATEJİK LİDERLİĞİ İŞİĞİNDA SOSYAL HUKUK DEVLETİ.....	168
<i>İsmail Hakkı Eraslan, Gökçe Yıldırım</i>	
15. AZƏRBAYCANIN YAŞIL İQTİSADİYYATI PANDEMİYA TƏSİRİNƏ QARŞI..	182
<i>Matanat Dadashova</i>	
16. FUZZY APPROACH TO THE ECOLOGICAL CIVILIZATION LEVEL INDEX ASSESSMENT OF AZERBAIJAN.....	188
<i>Ali Abbasov, Gorkhmaz Imanov</i>	
17. MALİYYƏ SİSTEMİNİN «YAŞILLAŞDIRILMASI»: YENİ ÇAĞIRIŞLAR VƏ İMKANLAR	196
<i>Zahid Fərrux Məmmədov, Emin Veysov</i>	
18. YAŞIL ENERJİ: QLOBAL TRENDLƏR VƏ AZƏRBAYCAN REALLIQLARI.....	201
<i>Elşən Mahmud oğlu Hacızadə</i>	
19. İNFORMASIYA İQTİSADİYYATI VƏ YAŞIL TEXNOLOGİYALARIN İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ.....	212
<i>Məhəmməd Əliyev, Samirə Rüstəmov</i>	
20. «YAŞIL» İQTİSADİYYAT BƏŞƏRİYYƏTİN ALTERNATİVSİZ İNKİŞAF YOLUDURMU?	220
<i>Məhərrəm Əkbərov</i>	
21. YAŞIL LOGİSTİKA VƏ YAŞIL TƏDARÜK ZƏNCİRİNİN İDARƏ EDİLMƏSİ.....	227
<i>Veli Həziyev</i>	

22. AZƏRBAYCANDA “YAŞIL” İQTİSADİYYATA KEÇİD ŞƏRİTİNDƏ “YAŞIL” TURİZM SEKTORNUN İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ.....	233
<i>Səadət Tağı qızı Qəndilova</i>	
23. "YAŞIL" İQTİSADİYYATA KEÇİD: “YAŞIL” MALİYYƏNİN ROLU VƏ ƏHƏMİYYƏTİ.....	244
<i>Kamal Mirsahib İbrahimov</i>	
24. AZƏRBAYCANIN “YAŞIL” AQRARƏRZAQ KOMPLEKSİNİN FORMALAŞMASI VƏ İNKİŞAF PERSPEKTİVLƏRİ.....	255
<i>İ.M.Xeyirxəbərov</i>	
25. YAŞIL TEXNOLOGİYALAR: BƏRK MƏİŞƏT TULLANTILARININ ZƏRƏRSİZLƏŞDİRİLMƏSİ.....	261
<i>Sevinc Məhsimova</i>	
26. "YAŞIL" ARTIM KONSEPSİYASI: EKOLOJİ MÜHİTİN QORUNMASI ŞƏRTİ İLƏ İQTİSADI İNKİŞAF.....	266
<i>Kamran İbrahimov</i>	
27. EKOLOJİ İQTİSADİYYATIN FORMALAŞMASININ MÜASİR ŞƏRAİTİNDƏ ƏMƏK BAZARINDA “YAŞIL MƏŞGULLUQ” PROBLEMİ.....	274
<i>Rəşad Şahbaz oğlu Muradov, Rövşən Şahbaz oğlu Muradov</i>	
28. STRATEJİ KORPORATİV SOSIAL MƏSULİYYƏT SİYASƏTİ MARAQLI TƏRƏFLƏRLƏ POZİTİV MÜNASİBƏTLƏRİN VƏ RƏQABƏT ÜSTÜNLÜYÜNÜN TƏMİNATÇISI KİMİ.....	278
<i>Shahla Gahramanova</i>	
29. TƏBİİ RESURSLARIN BÖLGƏNİN SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAFINDA ROLU.....	286
<i>Zabit Y. Aslanov, Azər İ.Məmmədov, Azər Ə.Hüseynov</i>	
30. HAKİMİYYƏT TEXNOLOGİYASI VƏ LİDERLİK TƏŞƏKKÜLÜNÜN BƏZİ ASPEKTLƏRİ.....	291
<i>Məmməd Hümbət oğlu Məmmədov, Rəşad Hüseyn oğlu Muradov</i>	
31. FİNANSALLAŞMA VƏ İQTİSADI İNKİŞAF KORRELYASIYA ƏLAQƏLƏRİ.....	298
<i>Saleh Məmmədov</i>	
32. MODA SƏNAYESİNİN İQTİSADİYYATA VƏ ƏTRAF MÜHİTƏ TƏSİR İMKANLARI.....	307
<i>Elfanə N. Qasımova, Lalə H. Məmmədova, Nisəxanım B. Hüseynova, Gülçöhrə S. Salehzadə</i>	
33. AQRAR-SƏNAYE MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ MARKETİNQ VƏ LOGİSTİKA BÖLGÜ SİSTEMİNİN TƏTBİQİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ.....	320
<i>Hicran Muradova</i>	
34. RƏQƏMSAL İQTİSADİYYAT ŞƏRAİTİNDƏ QLOBAL BAZARLARDA RƏQABƏTİN TƏMİN EDİLMƏSİ.....	330
<i>Khankishi Samed Khankishiyev</i>	
35. MODA SƏNAYESİNİN ƏTRAF MÜHİTƏ TƏSİRİ.....	340
<i>Lalə Hamlet qızı Məmmədova, Elfanə Nəsimi qızı Qasımova, Nərminə Tahir qızı Namazova</i>	

36. PROBLEMS AND PROSPECTS OF GREEN MEDICINE.....	348
<i>Sevda Kerim Mamedova</i>	
37. THE IMPORTANCE OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN THE GREEN ECONOMY.....	358
<i>Nuray Türkeş</i>	
38. THE PLACE AGRICULTURE IN GREEN ECONOMY.....	363
<i>Ayaz Rahim Tagiyev, Aygun Safar Shukurova</i>	
39. GREEN ECONOMY AS PART OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT.....	374
<i>Elşad Səmədzadə</i>	
40. ECO-INNOVATIONS AND GREEN ECONOMY.....	384
<i>Gulcohra Saleh Salehzadeh, Elfana Nasimi Gasimova, Lala Hamlet Mammadova, Nisakhanim Boyukaga Huseynova, Rugiyya Fazil Safarova</i>	
41. PERSPECTIVES OF GREEN ECONOMY IN AZERBAIJAN.....	393
<i>Aytaj Hajiyeva, Gulnara Azizova</i>	
42. EVALUATION OF THE CURRENT SITUATION AND DEVELOPMENT OPPORTUNITIES OF THE "GREEN ECONOMY" IN AZERBAIJAN.....	405
<i>Intizar Ibrahim Mammadova</i>	
43. GREEN BONDS AS A NEW DRIVER OF ECONOMIC GROWTH.....	413
<i>Alex Borodin, Konstantin Ordov, Zahid F. Mamedov, Vladislav Zaitsev</i>	
44. MODERN PROBLEMS OF GREEN ECONOMY DEVELOPMENT IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN.....	421
<i>Niyazi Hasanov Alikram, Azer Agarzayev Huseyn, Nurkhodzha Akbulaev</i>	
45. GREEN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTING THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT.....	425
<i>Ismayil Elman Ismayilov, Melek Fazil Ismailova</i>	
46. DIRECTIONS OF DEVELOPMENT "GREEN ECONOMY" IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN.....	429
<i>Aynur Imran Jabbarova</i>	
47. GREEN LOGISTICS IN THE LIBERATED TERRITORIES AND ITS PROSPECTS FOR THE COUNTRY.....	438
<i>Pikekhanim Khudiyeva, Aslan Aslanov</i>	
48. ENVIRONMENTAL POLLUTION AND PROBLEMS OF MODERN ECOLOGY.....	447
<i>Nigar Huseynova</i>	
49. THE GREEN ECONOMY IS A NEW VECTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT.....	450
<i>Nushaba Aslanovna Gadjiyeva, Aliislam Gasimov</i>	
50. SMART CITIES IN RUSSIA: NEW CHALLENGES, OPPORTUNITIES AND PROSPECTS.....	456
<i>Evgeny N. Safonov, Sergey A. Kirsanov, Galina A. Palamarenko</i>	

51. ANALYSIS OF THE MECHANISM OF INTELLECTUAL CAPITAL FORMATION AND MANAGEMENT IN ENTERPRISES.....	464
<i>Rena Huseynova</i>	
52. INVESTIGATION OF SPATIAL RELATIONSHIPS IN HIGH-TECH EXPORT.....	468
<i>Yusuf Kalkan</i>	
53. DIGITAL TRANSFORMATION OF SOCIAL ECONOMIC SYSTEMS.....	476
<i>Khankishiyeva Jamala Khankishi</i>	
54. THE SECURITY VIEW IN INTERNET OF THINGS.....	487
<i>Asim Namazov</i>	
55. ORGANIZATIONAL CITIZENSHIP BEHAVIOR AND EMPLOYEE ENGAGEMENT.....	496
<i>Irada Nabiyeva</i>	
56. РОЛЬ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН НА ПУТИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ – ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И БУДУЩИЕ НАПРАВЛЕНИЯ.....	507
<i>Айбениз Анвер гызы Губадова, Юсиф Шюкран оглу Наджафзаде</i>	
57. HOW GREEN STRATEGY RESEARCH IS EVOLVING? A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW.....	517
<i>İrge Şener, Melike Artar</i>	
58. ENERGY TRADE IN EUROPEAN UNION: SOCIAL NETWORK ANALYSIS IN THE POST-COVID PERIOD.....	518
<i>Mustafa Yücel</i>	
59. BECOMING A GREEN UNIVERSITY IN SUPPORT OF THE GREEN ECONOMY: A CASE STUDY AT A MARITIME UNIVERSITY.....	518
<i>Pınar Özdemir</i>	
60. A COMPARISON STUDY ON THE SELECTION OF RENEWABLE ENERGY SOURCES IN TURKEY.....	519
<i>Ahmet Uçaktürk, Semra Aydın</i>	
61. EVALUATION OF LABOR MARKET INDICATORS IN THE DEVELOPMENT OF GREEN ECONOMY.....	519
<i>Shafa Guliyeva</i>	
62. A BRIEF REVIEW ON GREEN ECONOMY IN SMART CITY APPLICATIONS.....	520
<i>Hicran Hamza Çelikyay, Mehmet Çelikyay</i>	
63. THE EFFECT OF GREEN ACCOUNTING ON CORPORATE SUSTAINABILITY AND FINANCIAL PERFORMANCE.....	521
<i>Shefa Alizade</i>	
64. PROBLEMS OF GREENING THE ECONOMY.....	521
<i>Shamil Gafarov</i>	
65. A LOW-CARBON FUTURE OF THE EURASIAN TRANSPORT CORRIDORS WITH THE PARTICIPATION OF AZERBAIJAN.....	522
<i>Marina Aleksandrovna Nekrasova</i>	

66. GREEN EMPLOYMENT AND THE LABOR MARKET IN THE CONTEXT OF THE FORMATION OF AN ENVIRONMENTALLY ORIENTED ECONOMY.....	522
<i>Ulviyya Mammadova</i>	
67. HOW THE EFFECT OF INNOVATIVE WORK BEHAVIOR AND STRATEGIC FLEXIBILITY ON BUSINESS INNOVATIVENESS: AN EMPIRICAL ANALYSIS.....	523
<i>Cemal Zehir, Hacer Yıldız Öztürk</i>	
68. RELATION OF DIGITALIZATION AND INTERNATIONALIZATION FOR SMES; EVIDENCE FROM TURKISH TEXTILE AND CLOTHING INDUSTRY.....	523
<i>Bahar Divrik, Elif Baykal</i>	
69. THE MEDIATING ROLE OF ENTREPRENEURSHIP ORIENTATION IN THE RELATIONSHIP BETWEEN COMPETITIVE STRATEGIES AND MARKET PERFORMANCE DURING COVID-19	524
<i>Cemal Zehir, Aysegul Eryilmaz Kirali</i>	
70. DEVELOPMENT OF MODELS BASED ON DEEP LEARNING FOR DETECTION OF INTESTINAL PARASITES.....	525
<i>Hilal Tan, Adnan Kalkan</i>	
71. PROBLEMS OF FORMATION OF AN EFFECTIVE SYSTEM OF ECOLOGY TAXATION.....	525
<i>Mirelem Khasi o. Hasanly, L.T. Mehdiyeva</i>	
72. AZERBAIJAN BUDGET SPENDING IN KARABAKH INDUSTRY PARK REGION: REALITIES AFTER WAR.....	526
<i>Yusif Najafzada Shukran</i>	
73. İNOVASYON YETKİNLİĞİ, YÖNETİM İNOVASYONU VE ÖRGÜT PERFORMANSI İLİŞKİSİNİN SEKTÖREL BAĞLAMINDA İNCELENMESİ.....	526
<i>Cemal Zehir, Tarıq Aziz Tarıq</i>	
74. SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTSEL GELİŞME ÇERÇEVESİNDE KOMPAKT KENT ÜZERİNE BİR ÖN-ARAŞTIRMA.....	527
<i>Zahid Mammadov, Ferruh Tuzcuoğlu, Ahmet Özaslan, Elvettin Akman</i>	
75. “SÜRƏTLİ MODA” ADLI YENİ BİZNES SİSTEMİ VƏ EKOLOJİ PROBLEM.....	528
<i>Ülkər Bayramova</i>	

| ICLTIBM 2022 |

| 10th International Conference on Leadership, Technology, Innovation and Business Management |

**OFFICIAL
OPENING
CEREMONY
SPEECHES**

| ICLTIBM 2022 |
**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management** |

Prof. Dr. Adalat Muradov
UNEC Rector - UNEC Rektoru

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

“Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”də Azərbaycan qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən biri “yaşıl artım” ölkəsinə çevrilməkdir. Burada konkret vəzifələr müəyyənləşdirilmişdir. Xüsusi olaraq elm və təhsil mərkəzlərinin “yaşıl iqtisadiyyat”a keçidlə bağlı verəcəkləri töhfələr qeyd olunur. Bu dövlət sənədini rəhbər tutaraq konfransı təşkil edirik.

Cənab Prezident İlham Əliyevin, “Ətraf mühitin qorunması bizim üçün çox vacib məsələdir”, sözləri də seçilən mövzunun nə qədər aktual olduğunu bir daha təsdiqləyir. Buna görə də ekoloji tələbləri nəzərə alan iqtisadiyyat, görünür, gələcəkdə “yaşıl” iqtisadiyyatdan çox, sadəcə alternativ olmayan müasir iqtisadiyyat kimi səslənəcək və gələcəkdə bu, daha aydın şəkildə özünü büruzə verəcək.

Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin Təbii ehtiyatlar, energetika və ekologiya komitəsinin təşəbbüsü, Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin dəstəyi, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC), Yıldız Teknik Üniversitesi, AETN İdarəetmə Sistemləri İnstitutu və Beynəlxalq Strateji İdarəetmə Cəmiyyətinin birgə təşkilatçılığı ilə “Yaşıl iqtisadiyyat və ekoloji imperativlərə doğru yol: yeni çağırışlar, imkanlar və perspektivlər” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki konfransa xoş gəlmisiniz.

Azərbaycan və xarici elmi ədəbiyyatlar ilə "Yaşıl" iqtisadiyyat tematikası nisbətən yeni bir mövzu olmasına baxmayaraq UNEC–in baş təşkilatçılığı ilə keçirilən “Yaşıl iqtisadiyyat və ekoloji imperativlərə doğru yol: yeni çağırışlar, imkanlar və perspektivlər” mövzusunda konfransa 81 elmi məqalə daxil olub, o cümlədən UNEC-45, AMEA-2, Azərbaycan Tibb Universiteti-5, Bakı Ali Neft Məktəbi-1, Azərbaycan Neft Fondu-1, Böyük Britaniya-1 (University of Wales Trinity Saint David, UK, Cantabury Christ Church University, UK); Türkiyə-23 (Yıldız Technical University, İstanbul Topkapı University, Piri Reis University, Gebze Technical University, Gümüşhane University, Yalova University, Mehmet Akif Ersoy University, Maltepe University, İstanbul Medipol University, Fırat University, Kocaeli University, Kastamonu University, Duzce University, Turkish Cooperation and Coordination Agency, TC Egitim naziri, Çankaya University); Makedoniya-1 (International Vision University), Rusiya Federasiyası-2 (Plekhanov Russian University of Economics; Rusiya Dövlət Humanitar Universiteti); Beynəlxalq Elmi və Texniki İnformasiya Mərkəzi (ICSTI).

UNEC baş təşkilatçılığı ilə keçirilən Konfransın əsas məqsədi - Azərbaycanda və dünyada ekoloji tarazlığın qorunmasında iştirak edən bütün təşkilat və qurumların səylərini bir akademik "platformada" birləşdirmək və “yaşıl” iqtisadiyyat mövzusunda əldə olunan elmi nəticələrin müzakirəsini təşkil etməkdir.

İlk olaraq qeyd etməliyəm ki, bu konfransın ən mühüm üstünlüyü bu sahədə mütəxəssisləri bir araya gətirməsidir. Burada dünyanın müxtəlif ölkələrindən mövzu ilə əlaqədar aparıcı tədqiqatçıların, siyasətçilərin, dövlət məmurlarının, iqtisadçıların, iş adamlarının, menecerlərin, mühəndis və alimlərin iştirakı gözlənilir. Onlar bu konfransda öz dəyərli elmi töhfələrini təqdim edəcək, həmçinin iştirakçılar “yaşıl iqtisadiyyat”, “yaşıl biznes”, “yaşıl idarəetmə” və “yaşıl liderlik” sahələrində könüllü olaraq ünsiyyətdə olmaq, birgə fəaliyyət sahəsində beynəlxalq şəbəkə qurmaq imkanı əldə edəcəklər.

Konfransımızın da əsas vəzifəsi yaşıl iqtisadiyyat sahəsində nəzəri, eksperimental və tətbiqi də daxil olmaqla bütün yeni inkişaf və tədqiqatlar üçün platforma yaratmaqdır.

Konfrans çərçivəsində UNEC –in təşkilatçılığı ilə “YAŞIL” KİTAB SƏRGİSİ, “EKOLOJİ” QIDA SƏRGİSİ, “YAŞIL” İNSTALLYASIYA TƏQDİMƏTİ, “YAŞIL” GEYİM VƏ MODA SƏRGİSİ və “YAŞIL” TEXNOLOGIYA SƏRGİSİ nümayiş edilir.

Konfrans çərçivəsində 1 plenar iclas, 1 dəyirmi masa, 8 bölmə iclası təşkil olunacaqdır. Konfransda plenar iclasla bərabər, dəyirmi masa da təşkil olunacaq. Burada “yaşıl iqtisadiyyat”a keçidlə bağlı dünyanın müxtəlif ölkələrindən gəlmiş alimlərlə bu sahədə mövcud olan problemləri müzakirə edəcəyik. Biz artıq “yaşıl iqtisadiyyat” sahəsindəki boşluqları doldurmaq imkanına sahib olmuşuq.

**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management** |

Burada “yaşıl iqtisadiyyat”a dair bütün sahələr: “yaşıl bankçılıq”, “yaşıl dizayn”, “yaşıl səhiyyə”, “yaşıl şəhər”, “yaşıl idarəetmə”, “yaşıl universitet” və s. əsas mövzular olacaq. 4 bölmədən ibarət olan konfrans üçün artıq indidən bütün yerlər dolub, müraciətlərin sayı həddən artıq çoxdur. Bu da özlüyündə konfransa olan böyük marağın göstəricisidir. Lakin konfransda daha çox elmi tədqiqat işləri bu sahə ilə bağlı olan şəxslərin iştirakı prioritet olaraq götürülüb.

Konfrans çərçivəsində təşkil olunacaq dəyirmi masada Azərbaycanın və Türkiyənin dövlət qurumlarının rəhbərləri və rəsmilərinin iştirakı ilə iqtisadi siyasət, yaşıl iqtisadiyyat, təbii ehtiyatların idarə edilməsi, səmərəliliyi, dayanıqlı inkişaf, iqtisadi, demoqrafik artımın ətraf mühitə təsiri, su resurslarından, eləcə də alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə, yaşıl texnologiyaların tətbiqi, Ekoloji təmiz nəqliyyat vasitələrindən istifadə, moda industriyası və ekoloji mühit, Yaşıl maliyyə, yaşıl energetika, işğaldan azad edilmiş ərazilərin yaşıl iqtisadiyyat potensialı və digər mövzularda müzakirələr aparılacaq. Əlbəttə, burada alimlərin əsas töhfələri apardıqları elmi tədqiqatların nəticələrini elmi cəhətdən əsaslandırmaq və ictimaiyyətə təqdim etməkdir.

Konfransda bir çox ölkənin nüfuzlü universitetlərinin nümayəndələri iştirak edir.

Aparılan plenar iclasın müzakirələrində nüfuzlü xarici spikerlər iştirak edəcək, iqtisad elmi üzrə istinad indeksi ən yüksək olan alimlər: Prof.Dr. Lütfihak Alpkan - Türkiyə Cumhuriyeti Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakan Yardımcısı, Konferans Eş Başkanı; Prof.Dr. Cemal Zehir: Beynəlxalq strateji idarəçilər cəmiyyətinin Sədri, Uluslararası Liderlik, Teknoloji, Yenilik Ve Yönetim Konferansı Başkanı; Prof. Dr. Bestami Özkan, Prof. Dr. Dadabrata Chowdhury, Prof. Dr. Hakan Karataş - ASELSAN Baş direktor müavini kimi nüfuzlü alim- praktiklər iştirak edir.

UNEC –in təşkil etdiyi tədbirdə xarici ölkələrin mütəxəssislərinin, nüfuzlü universitet, beynəlxalq təşkilatların nümayəndələrinin və xarici ekspertlərin iştirakını nəzərə alaraq, “Yaşıl iqtisadiyyat” sahəsində bircə əməkdaşlığın genişləndirilməsi məsələləri də müzakirə ediləcək.

Biz UNEC üçün çox ciddi hədəflər müəyyən etmişik. Hətta, UNEC-in 2030-cu ilədək əsas hədəflərindən biri “yaşıl universitet”ə keçiddir ki, bununla əlaqədar olaraq çox ciddi işlər həyata keçirilməkdədir. UNEC-in bu sahədə əsas məqsədlərindən biri də dövlətimizə “yaşıl iqtisadiyyat”a keçidlə bağlı öz elmi tədqiqatları ilə töhfələr verməkdir. Həmçinin, biz ilk dəfə UNEC olaraq “yaşıl iqtisadiyyat” ixtisası üzrə magistratura proqramı hazırlamağı hədəfləyirik.

Bu məsələ ilə bağlı nəzərdə tutulan və müəyyən edilən plan da mövcuddur. Tədbirin bu il Bakıda, gələn il Türkiyədə, Yıldız Texniki Universitetində keçirilməsi planlaşdırılır. Bizə bununla bağlı əməkdaşlıq etdiyim universitetlərdən də müraciətlər olub.

Biz hesab edirik ki, “Yaşıl iqtisadiyyata doğru yol: yeni çağırışlar, imkanlar və perspektivlər” beynəlxalq elmi –praktiki konfransı 2022-ci ilin əsas akademik hadisəsindən biri olacaqdır. Bu konfransın ölkə üçün əsas üstünlüyü isə ondadır ki, bununla Azərbaycan, həm də dünya təcrübəsini öyrənəcək, faydaları, üstünlükləri, imkanları ilə tanış olacaq. Eyni zamanda, bu konfrans Azərbaycanda və dünyada ekoloji tarazlığın qorunmasında iştirak edən bütün təşkilat və qurumların səylərini bir platformada cəm etməklə bu sahədə ixtisaslaşan elmi və praktiki mütəxəssislər üçün akademik mühit yaradacaq, 2022-ci ildə ölkəmiz adına mühüm nailiyyətlərdən olacaq. Bu tədbir, həmçinin gələcək iqtisadi artıma mühüm təkan verəcək ki, bu da bütünlükdə Azərbaycan iqtisadiyyatının davamlılığının artırılmasına və beynəlxalq aləmdə mövcud mövqelərinin daha da möhkəmləndirilməsinə təsir göstərəcək.

Konfransın təşkili ilə bağlı təşəbbüsünə və fəxri sədrliyinə görə Milli Məclisin Təbii ehtiyatlar, energetika və ekologiya komitəsinin sədri dos. Dr. Sadiq Qurbanova, təşkilat dəstəyinə görə - Elm və Təhsil naziri Emin Əmrullayev, Ekologiya və Təbii Sərvətlər naziri Muxtar Babayev, Energetika nazirinin müavini Samir Vəliyev, Türkiyə Cumhuriyyətinin Əmək və Sosial Müdafiə nazirinin müavini professor Lütfihak Alpkan, BP-nin Xəzər regionunda xarici əlaqələr və kommunikasiyalar üzrə vitse-prezidenti Bəxtiyar Aslanbəyli, ASELSAN-ın Korporativ İdarəetmə üzrə vitse-prezidenti professor Hakan Karataş, Elm və Təhsil Nazirliyinin İdarəetmə Sistemləri İnstitutunun baş direktoru Əli Abbasova, konfransın həmsədri UNEC prof. Z.F. Məmmədova təşəkkürümü bildirirəm.

|ICLTIBM 2022|
**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management** |

Prof. Dr. Cemal Zehir
Chairman of 10th ICLTIBM, Yıldız Technical University

**Azerbaycan Türkiye İlimi İktisadi Emekdaşlığının Stratejik İstikameti
Yeşil Ekonomi ve Yönetim**

Azerbaycan Cumhuriyetinin değerli Nazirları Çok Kıymetli Milletvekilleri, Rektörleri Öğretim Üyeleri, Muallimler ve Saygı Değer Misafirler Hanımefendiler ve Beyefendiler

“Azerbaycan Türkiye İktisadi Emekdaşlığının Stratejik İstikameti” *Yeşil Ekonomi, Yeşil İşletme, Yeşil Yönetim ve Liderlik: Yeşil Ekonomiye Giden Yol, Yeni Zorluklar, Fırsatlar ve Perspektifler*” temasına odaklanacaktır. Kongremiz Türkiye ve Türk Dünyasında bu anlamda ve bu temada ilk kongre olacaktır.

Bu beynelmînel ilmi konferansının hayırlı olmasını diliyor, sizleri sevgiyle ve saygıyla selamlıyorum.Yıldız Teknik Üniversitesi adına bu konferansta işbirliği yapmaktan büyük mutluluk duyuyoruz. Türkiye ve Azerbaycan iktisadi işbirliğinin gelişmesine bilimsel olarak katkı yapabilmekten büyük heyecan duyuyoruz.

Konuşmamın başında 2.Karabağ Vatan savaşında şehit ve gazi olan tüm Azerbaycanlı kardeşlerimizi saygıyla anıyorum. Bu savaşın başkomutanı, tarihe Türk Ulularının yanına adını altın harflerle yazdıran Hürmetli Devlet Başkanı İlham Aliyev Beye ve tüm kahraman Azerbaycan Ordusu subay ve askerlerini saygı ve hürmetle selamlıyorum.

Hürmetli Devlet Başkanı İlhan Aliyev Beyin Türkiye'nin Rize ilinde dediği gibi “Biz her zaman bir yerdeyiz,hoş günlerde, iyi günlerde, zor günlerde de... İkinci Karabağ Savaşı, bunu bir daha bütün dünyaya gösterdi.”

Azerbaycan halkı ve Türkiye halkı duygusal olarak çok kaynaştı. Savaşın her gününü televizyon başında an an yaşadı. Her kalkan Bayraktar Sihaları sanki Mehmetçiğin düşmana vurulan tokat'ı gibi algılandı. Bu kardeşlik ve bu duygudaşlık artık iktisadi işbirlikleri ile taçlandırılarak ebedileştirilmelidir.

Değerli Katılımcılar Hanımefendiler, Beyefendiler...

Bildiğiniz gibi Türk Dünyası, stratejik, ekonomik ve kültürel açıdan çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Zengin enerji kaynakları, dinamik genç nüfusu ve bereketli topraklarıyla bize de, dünyaya da çok geniş imkânlar sunmaktadır. Tarihin önümüze çıkardığı büyük fırsatlarla karşı karşıya bulunuyoruz. Bu imkânları en iyi şekilde değerlendirmek mecburiyetindeyiz.

Şanlı bir mazinin, köklü bir tarihin omuzlarımıza yüklediği sorumluluklar var.

Onun için inanıyorum ki, bugün bu ilmi konferansla bir araya gelişimizin anlamı büyüktür.

Değerli Rektörüm , Kıymetli Araştırmacılar, İçinden geçtiğimiz dönemin barındırdığı imkan ve fırsatlara dikkatlerinizi çekmek istiyorum.

Şurası muhakkak ki, günümüzün tehdit ve tehlikeleri, dolayısıyla yaşadığımız küresel değişim sürecinin olumsuz etkileri en çok bu coğrafyada hissedilmektedir.

Ancak bu krizleri, büyük fırsatlara çevirmek bizim elimizdedir.

Dünya siyasetinin oyun sahası hiç şüphe yok ki bu coğrafyadır. Bu coğrafyanın sakinleri için de seyirci kalma lüksü yoktur.

Yeşil Ekonomi, Yeşil İşletme, Yeşil Yönetim ve Liderlik: Yeşil Ekonomiye Giden Yol, Yeni Zorluklar, Fırsatlar ve Perspektifler başlığı altında iktisadi işbirliğimizi geliştirip birlikte daha büyük güç oluşturmamız. Böylece, Türkiye ve Azerbaycan stratejik iktisadi ve siyasi işbirliği ile yeni dünyanın öznesi olmalıyız.

Öyleyse tarihi ve coğrafi bir mecburiyetle karşı karşıyayız.

Gücü, içinde buldukları dönemin şartlarından kaynaklanan aktörler, şartlar değişince etkilerini kaybederler. Oysa biz, öyle gelip geçici şartların ortaya çıkardığı bir unsur değiliz.

Bakınız biz, tarihte derinliği olan, tarihe istikamet veren bir milletin evlatlarıyız.

Biz tarih yapan, tarih yazan bir milletiz. Büyük Lider Türk Tarihinin değerli evladı Azerbaycan Devlet Başkanı Merhum Haydar Aliyev Beyin 1994 yılında dediği gibi biz “Şu an iki devlet ama bir milletiz.” Onun için diyorum ki biz, tarihsel bir aktörüz. Bu aktörlüğümüzü Azerbaycan'ın stratejik doğal kaynakları olan petrol ve doğalgazını ile Türkiye'nin geliştirmiş olduğu bilim ve teknolojiyi avantajlarını birlikte değerlendirerek ortak ulusal rekabet avantajı oluşturmalıyız.

Değerli Akademisyenler ve Muallimler!

**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management**

Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte ortaya çıkan imkan ve fırsatlar, tarihin döngüsünde bizler için yeni ve parlak bir dönemin işaretidir.

Türk devlet ve topluluklarıyla ilişkilerimizi her türlü ölçülebilir menfaatin üstünde değerlendirilmeli, bunu tarihi bir sorumluluk kabul etmeliyiz. Unutulmamalıdır ki tarih milletlerin mücadelesi ile genelde şekillenmiştir. Türk milleti bu gerçeği göz önünde bulundurarak yeniden bir tarih yazmalıdır. Öncelikle Türkiye ve Türkistan coğrafyasında yeniden bir küresel güç oluşturmalıdır. Nisan 2022’de IMF’nin hazırladığı bir raporda Birleşik Türk Devlet Teşkilatının GSMH’ı 3.733 Milyar dolarlık bir ekonomi ile satınalma gücü paritesine göre Dünyanın 7. Ekonomisi olduğunu yayınladı. Bu muazzam güç hem Türkiye’ye hem Azerbaycan’a hem de tüm Türk Cumhuriyetlerine büyük fırsatlar sunmaktadır.

Anadolu Türkleri ile Azerbaycan Türkleri arasındaki ilişkilerinde son yüzyıllarda boşluklar meydana gelmişti. Son 30 yılda bu duygusal boşluk hızla kapanıyor.21. yüzyıl bize, aramızdaki bağları güçlendirmemiz, dayanışmamızı artırmamız için tarihi fırsatlar sunmaktadır.

Türklerin bütün unsurlarıyla tarih sahnesinde özgür ve müreffeh olarak yeniden yer almaları için aramızdaki bağlarımızı, dayanışmamızı daha da güçlendirmek zorundayız.

Ortak hedeflerimizi temenni olmaktan çıkartıp somut ekonomik işbirliği projelerine dönüştürmenin zamanı gelmiştir.

Değerli Muallimler ve Araştırmacılar!

Liderler bilgi alır, fikir alır, risk alır ama en önemlisi karar alır. Azerbaycan’ın ve Türk Dünyasının Büyük Lideri Merhum Haydar Aliyev’in uzun vadeli stratejisi ve almış olduğu kararlar sayesinde Azerbaycan ve Türkiye uluslararası enerji pazarının aktif politik belirleyicisi konumunda yer almasını sağlamıştı. Onun temelini attığı o politikalar Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın İlham Aliyev Bey ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından başarıyla devam ettirilerek, Bakü-Tiflis-Erzurum, Ceyhan Doğalgaz Hattı ve Bakü-Tiflis-Kars Demiryolu Hattı gibi çok önemli bölgesel projeler hayata geçirilmiştir.

Bugün Azerbaycan’ın yine Türkiye üzerinden Avrupa’ya doğalgaz sevk ettiği başka bir önemli proje olan Trans Anadolu Doğalgaz Hattı (TANAP)’ın projesi somut projelerdir.

Zenzegur koridoru ile kara ve demiryolunun gelecekte açılması ile Türkiye ve Azerbaycan arasında ticaret ve işbirliği inanılmaz boyutlara ulaşabileceğine inanıyorum. Bu yol sadece Türkiye- Azerbaycan’a ekonomik fırsat sağlamakla kalmayacak tüm bölgeye daha büyük imkanlar sunacaktır.

Azerbaycan Devlet Başkanı Hürmetli Sayın İlham Aliyev dediği gibi “Türkiye, dünya çapında sadece söz sahibi değil, aynı zamanda ülke içinde de büyük projeler icra etmeye kadirdir. Havalimanları, barajlar, yollar, köprüler, okullar, hastaneler... Bütün bunlar Türkiye'nin gelişmesini, gücünü gösteren işaretlerdir.”

İşte iktisadi işbirliğimizin yönü ilk olarak Karabağ’ın Şusa’nın yeniden yapılanmasında Türk Müteahhit ve Mühendislerinin yapacağı işbirliği ile en güzel örneklerini vermelidir.

Değerli Bilim İnsanları ve Muallimler

Modern dünyanın takip ettiği kalkınma ve yönetim modelleri ile uluslararası işbirliği yöntemlerini kendimize uyarlamalıyız. Ekonomik ve ticari alanda, sanayi, hizmetler ve tarım sektörü de başta olmak üzere karşılıklı yatırımların artırılması ve kendi aramızda bir işbirliği kurumunun hayata geçirilmesini de kapsayan bir yol haritası çıkarmalıyız. Böylelikle yakın zamanda ortaya çıkmaya başlayan küresel gıda krizine hazır olmak için de ortak adımlar atmalıyız.

İki ülke, tek millet anlayışıyla rekabet yapmak değil, stratejik işbirlikleri oluşturarak, güçlerimizi birleştirerek, uluslararası alanda milletimiz ve devletlerimiz için stratejik rekabet avantajları yaratmalıyız.

İşbirliğimizin gelişmesinin nasıl güzel sonuçlar verdiğini İkinci Karabağ Savaşında gördük. Sonuç olarak bütün kalbimle desteklediğim Azerbaycan Devlet Başkanı Hürmetli İlham Aliyev Beyin dediği gibi “Biz dünya çapında birbirine en yakın ülkeleriz. Şuşa şehrinde Türkiye-Azerbaycan arasında beyannamenin imzalanması, ilişkilerimizi müttefiklik seviyesine çıkardı. Biz hem dostuz hem kardeşiz hem de resmen müttefikiz. Bu siyaset, bize atalarımızdan kalan mirastır. Atalarımızın vasiyetidir ve biz bu vasiyete sadığız.”

Aynı duygular içinde üniversitelerimiz, bilim adamlarımız, muallimlerimiz ve öğrencilerimiz arasında işbirliklerini geliştirmeliyiz. İktisadi ortak girişimler kurmalıyız. Kardeşliğimiz daha da pekiştirmeliyiz.

Yaşasın Azerbaycan, Yaşasın Türkiye, Yaşasın Türkiye Azerbaycan Kardeşliği!

| ICLTIBM 2022 |
**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management** |

Dos. Dr. Sadiq Gurbanov

*Chairman of the Natural Resources, Energy and Ecology Committee of the Milli Majlis - Milli
Məclisin Təbii ehtiyatlar, energetika və ekologiya komitəsinin sədri*

Yeni “Yaşıl” İqtisadi Modelə Doğru Keçid: Qlobal Çağırışlar, İmkanlar və Perspektivlər

Dünya dəyişib və biz də onunla bərabər dəyişməliyik. İqtisadiyyat və ekologiya sahəsində transformasiya dünyanın iqtisadi xəritəsinə köklü şəkildə təsir etdi və qlobal iqlim dəyişikliklərinin miqyasını nəzərə alaraq cəmiyyətdə ekoloji təmiz texnologiyaların tətbiqinə əhəmiyyətli yer verilir, təmiz enerji mənbələrindən istifadə genişlənilir, tullantıların təkrar emalı və çirklənmiş ərazilərin bərpası təşviq edilməkdədir. Yaşıl iqtisadiyyatlara keçid, maraqlı tərəflərin qarşılıqlı əlaqələrini və qərar qəbul etmə mexanizmlərini ekoloji imperativlərə uyğunlaşdırmağı tələb edir. Azərbaycanın “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” ümumi siyasət sənədi ölkənin perspektiv iqtisadi inkişafı ilə bərabər ətraf mühitin sağlamlaşdırılması, yaşıllıqların sürətli bərpası və artırılması, su ehtiyatlarından və dayanıqlı enerji mənbələrindən səmərəli istifadə təmin etməyi və enerji səmərəliliyinə nail olmağı hədəfləyir.

Azərbaycan iqtisadi və sosial inkişafı ilə bərabər ətraf mühitin sağlamlaşdırılması, yaşıllıqların sürətli bərpası və artırılması, su ehtiyatlarından və dayanıqlı enerji mənbələrindən səmərəli istifadənin təminatı prioritet olaraq müəyyən edilib. Bu prioritet daxilində strateji dövrdə aşağıdakı iki məqsədin effektiv reallaşdırılmasına nail olunacaqdır: yüksək keyfiyyətli ekoloji mühit və yaşıl enerji məkanı.

“Yaşıl iqtisadiyyata doğru yol: yeni çağırışlar, imkanlar və perspektivlər” mövzusunda keçirilən konfrans “Yaşıl iqtisadiyyat, energetika, “yaşıl investisiyalar”, “yaşıl texnologiyalar”, yaşıl maliyyə və bankçılıq” sahələrində ixtisaslaşan elmi və praktiki mütəxəssislər üçün akademik mühit, fikir mübadiləsi və müzakirə platforması formalaşdıracaq.

“Yaşıl iqtisadiyyata doğru yol: yeni çağırışlar, imkanlar və perspektivlər” beynəlxalq elmi – praktiki konfransı Azərbaycanda və dünyada ekoloji tarazlığın qorunmasında iştirak edən bütün təşkilat və qurumların səylərini bir "platformada" birləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuş 2022-ci ilin əsas akademik hadisəsi olacaqdır.

Bütün dünya kimi, Azərbaycan da yeni çağırışlarla: iqtisadiyyatın modernləşdirilməsi, yaşıl iqtisadiyyatın inkişafının zəruriliyini şərtləndirir. Bu gün bu, “yaşıl” iqtisadiyyat prinsipləri əsasında davamlı inkişafın təmin edilməsi, ekologiyanın bu gün iqtisadiyyat olduğunu əsas götürərək istehsal və istehlakın “ekolojişdirilməsinin” zəruriliyi deməkdir. Bu gün “yaşıl” iqtisadiyyat davamlı inkişafın təmin edilməsinin əsas mexanizmi kimi dünya birliyi səviyyəsində müəyyən edilmişdir. Hazırda dünyanın əksər ölkələri ölkənin davamlı inkişafının təminatçısı olan “yaşıl” iqtisadiyyatın inkişaf kursunu götürür.

İqtisadi artım trayektoriyasının ekolojişdirilməsi bu və ya digər ölkədə əldə edilmiş inkişaf səviyyəsindən, müxtəlif siyasi və institusional şəraitdən, mövcud sosial strukturlardan asılıdır. İnkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr müxtəlif çətinliklərlə üzləşirlər və onların “yaşıl” kursu həyata keçirmək üçün imkanları bərabər deyil, “yaşıl” iqtisadiyyat üzrə milli planları da, əlbəttə ki, fərqlənir. Buna baxmayaraq, hər bir ölkənin son məqsədi ekoloji davamlılığa, sosial inklüzivliyə və iqtisadi artıma nail olmaqdır. Bütün dünya kimi, Azərbaycan da yeni çağırışlarla üz-üzədir. İqtisadiyyatın modernləşdirilməsi, innovativ inkişafın zəruriliyini də məhz bu, müəyyən edir.

İqtisadiyyat və ekologiya sahəsində transformasiya dünyanın iqtisadi xəritəsinə köklü şəkildə təsir etdi və qlobal iqlim dəyişikliklərinin miqyasını nəzərə alaraq cəmiyyətdə ekoloji təmiz texnologiyaların tətbiqinə əhəmiyyətli yer verilir, təmiz enerji mənbələrindən istifadə genişlənilir, tullantıların təkrar emalı və çirklənmiş ərazilərin bərpası təşviq edilməkdədir. Yaşıl iqtisadiyyatlara keçid, maraqlı tərəflərin qarşılıqlı əlaqələrini və qərar qəbul etmə mexanizmlərini ekoloji imperativlərə uyğunlaşdırmağı tələb edir.

Azərbaycanın “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” ümumi siyasət sənədi ölkənin perspektiv iqtisadi inkişafı ilə bərabər ətraf mühitin sağlamlaşdırılması, yaşıllıqların sürətli bərpası və artırılması, su ehtiyatlarından və dayanıqlı enerji mənbələrindən səmərəli istifadə təmin etməyi və enerji səmərəliliyinə nail olmağı hədəfləyir.

Azərbaycan iqtisadi və sosial inkişafı ilə bərabər ətraf mühitin sağlamlaşdırılması, yaşıllıqların sürətli bərpası və artırılması, su ehtiyatlarından və dayanıqlı enerji mənbələrindən səmərəli istifadənin

**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management**

təminatı prioritet olaraq müəyyən edilib. Bu prioritet daxilində strateji dövrdə aşağıdakı iki məqsədin effektiv reallaşdırılmasına nail olunacaqdır: yüksəkkeyfiyyətli ekoloji mühit və yaşıl enerji məkanı.

Konfransın məqsədi: “Yaşıl iqtisadiyyata doğru yol: yeni çağırışlar, imkanlar və perspektivlər” mövzusunda keçirilən konfrans “Yaşıl iqtisadiyyat, energetika, “yaşıl investisiyalar”, “yaşıl texnologiyalar”, yaşıl maliyyə və bankçılıq” sahələrində ixtisaslaşan elmi və praktiki mütəxəssislər üçün akademik mühit, fikir mübadiləsi və müzakirə platforması formalaşdıracaq.

Biz hesab edirik ki, “Yaşıl iqtisadiyyata doğru yol: yeni çağırışlar, imkanlar və perspektivlər” beynəlxalq elmi –praktiki konfransı Azərbaycanda və dünyada ekoloji tarazlığın qorunmasında iştirak edən bütün təşkilat və qurumların səylərini bir "platformada" birləşdirmək üçün nəzərdə tutulmuş 2022-ci ilin əsas akademik hadisəsi olacaqdır.

“Yaşıl” iqtisadiyyat sektorunda bu məsələnin həlli yeni “yaşıl” investisiya təcrübələrinin formalaşdırılmasını, milli bazarın xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla “yaşıl” fəallığın müntəzəm olaraq qiymətləndirilməsini, innovativ “yaşıl” layihələrin nəticələrinin tətbiqini və kommersiyalaşdırılmasını tələb edir. Bu tədbirlərin həyata keçirilməsi gələcək iqtisadi artıma mühüm təsir göstərməyə imkan verəcək ki, bu da öz növbəsində bütövlükdə Azərbaycan iqtisadiyyatının davamlılığını artıracaq və Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə mövqelərinin möhkəmlənməsinə səbəb olacaq.

Dövlət başçısı ətraf mühitin mühafizəsini və sağlam ekoloji mühitin yaradılmasını prioritet məsələlərdən biri kimi qarşıya məqsəd qoymuşdur. Təsadüfi deyildir ki, Prezident İlham Əliyev 2010-cu ili Azərbaycanda “Ekologiya ili” elan etmişdir.

Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında 44 günlük Vətən Müharibəsi rəşadətli Azərbaycan Ordusunun şanlı qələbəsi ilə nəticələnmiş, torpaqlarımız düşmən işğalından azad edilmişdir. İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə genişmiqyaslı bərpa və quruculuq, iqtisadi reinteqrasiya tədbirləri aparılmaqdadır və bu istiqamətdə nəzərdə tutulmuş strateji baxışlardan biri də bu ərazilərdə yaşıl enerji zonasının yaradılmasıdır.

İqtisadi artım trayektoriyasının ekolojiləşdirilməsi bu və ya digər ölkədə əldə edilmiş inkişaf səviyyəsindən, müxtəlif siyasi və institusional şəraitdən, mövcud sosial strukturlardan asılıdır. İnkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələr müxtəlif çətinliklərlə üzləşirlər və onların “yaşıl” kursu həyata keçirmək üçün imkanları bərabər deyil, onların “yaşıl” iqtisadiyyat üzrə milli planları da, əlbəttə ki, fərqlənir. Buna baxmayaraq, hər bir ölkənin son məqsədi ekoloji davamlılığa, sosial inklüzivliyə və iqtisadi artıma nail olmaqdır. Bütün dünya kimi, Azərbaycan da yeni çağırışlarla üz-üzədir. İqtisadiyyatın modernləşdirilməsi, innovativ inkişafın zəruriliyini də məhz bu, müəyyən edir.

Qlobal problemlərin həllinə töhfə vermək üçün böyük səylər göstərən Azərbaycan BMT-nin fəal üzvü kimi 17 Davamlı İnkişaf Məqsədi və 169 məqsədi özündə əks etdirən BMT-nin Qlobal Davamlı İnkişaf Məqsədləri təşəbbüsünə qoşulmuşdur.

BMT-nin 2012-ci il Davamlı İnkişaf Konfransı üçün hazırlanmış “Yaşıl iqtisadiyyata doğru: Davamlı inkişafa və yoxsulluğun aradan qaldırılmasına aparan yollar” adlı UNEP məruzəsində qeyd olunur ki, “yaşıl iqtisadiyyat” insanların rifahını yüksəldən və sosial ədaləti təmin edən, layiqli məşğulluq üçün yeni şərait yaradan iqtisadiyyatdır, lakin eyni zamanda o, ətraf mühit üçün ekoloji riskləri və onun tükənməsini də əhəmiyyətli dərəcədə azaldır. “Ən sadə mənada “yaşıl iqtisadiyyat” resurslardan səmərəli istifadə edən və bütün cəmiyyətin maraqlarına xidmət edən aşağı karbon tullantılı iqtisadiyyatdır”.

Bu gün dünya iqtisadiyyatında “yaşıl” iqtisadiyyatın xüsusiyyətləri aydın görünür. Bu istiqamətdə müəyyən tendensiyalar hər bir ölkənin iqtisadiyyatında müəyyən dərəcədə təzahür edir.

Gələcək nəsillər yoxsulluq və ekoloji qıtlıq içində yaşamamalıdır. Ölkələr ətraf mühitə hörmət edən və əhalinin rifahına üstünlük verən yaşıl iqtisadiyyata keçid etməli, hökumətlər isə bu keçid üçün əlverişli mühit yaratmalıdırlar.

Azərbaycan iqtisadiyyatında da belə tendensiyalar var. Bunlara enerji səmərəliliyinin və enerjiyə qənaətin təmin edilməsi üzrə tədbirlər, bərpa olunan energetikanın inkişafı, istixana qazı emissiyalarının məhdudlaşdırılması barədə qərar və innovativ inkişafa və modernləşməyə doğru kursun özü aiddir. Bütün bunlar “yaşıl” iqtisadiyyata doğru atılan addımlardandır.

“Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafın milli prioritetləri” aşağıdakı 5 əsas istiqaməti əhatə edir: iqtisadiyyatın davamlı artımının və rəqabətqabiliyyətliliyinin təmin edilməsi; sosial ədalətə əsaslanan

| ICLTIBM 2022 |
**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management** |

dinamik, inklüziv cəmiyyətin qurulması; rəqabətqabiliyyətli insan kapitalı və müasir innovasiyalar; azad edilmiş ərazilərə böyük qayıdış; təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” ölkəsi.

İqtisadiyyatın hazırkı modeli “qəhvəyi iqtisadiyyat” adlanır. “Yaşıl” iqtisadiyyat cəmiyyətdə mövcud olan problemlərin aşağıdakı dörd əsas kateqoriyasını qeyd edir: “qəhvəyi” iqtisadiyyatın həll edə bilmədiyi ekoloji, intellektual, siyasi və etik problemlər.

"Yaşıl" çağırışlar: problemin aktuallığı, qoyuluşu

2015-ci ilin sentyabrında BMT-nin sammitində 193 ölkə 17 əsas Davamlı İnkişaf Məqsədi (DİM) formalaşdırdı. Həmçinin 2015-ci ilin dekabrında BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyası çərçivəsində “Paris İqlim Sazişi” də qəbul edildi.

"Yaşıl" çağırışlar (təbii resurslar, iqlim, ekoloji) aşağıdakı bölmələri özündə birləşdirir:

1. ekosistemlərin mühafizəsi və qorunub saxlanması;
2. təbiət üçün zərərsiz olan mallar, xidmətlər və ətraf mühitə dəstək proqramları formasında yeni faydalı keyfiyyətin yaradılması;
3. bərpa olunan və bərpa olunmayan enerji mənbələrindən istifadənin səmərəliliyinin artırılması;
4. insan fəaliyyətinin ətraf mühitə mənfi təsirlərinin azaldılması (mitigation);
5. karbohidrogen tullantılarına nəzarət və onların idarə edilməsi;
6. tullantıların təkrar emalı və utilizasiyası;
7. sənaye çirkləndirilməsi səviyyəsinə nəzarət və onun tənzimləndirilməsi;
8. su təchizatı, sanitariya və gigiyena.
9. iqlim dəyişikliyinə adaptasiya (climate changes adaptation).

Bütün ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, ekoloji problemlərə etinasızlıq inkişafı fəlakətlər zəncirinə çevirir ki, onların da bir çoxu getdikcə daha qlobal xarakter alır. Aydın olur ki, bəşəriyyətin böhransız mövcudluğunun təmin edilməsi fərqli inkişaf yolunu tələb edir.

Bu gün dünyanın heç bir iqtisadiyyatı yer üzündə həyatın özünün mümkünlüyünü təmin edən təbii sərvətlər, ekosistem xidmətləri olmadan inkişaf edə bilməz. Ekoloji problemlərlə üzləşən istənilən iqtisadiyyat dayanmağa və vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün külli miqdarda pul xərcləməyə məcbur olur. Aydın olur ki, iqtisadiyyatın “ekolojişdirilməsi” təbiət üçün deyil, insan, bəşəriyyətin böhransız inkişafı üçün lazımdır.

Makroiqtisadiyyatda "yaşıl" tematika geniş elmi məqalələri ehtiva edir. Oxşar tədqiqatlar 1790-cı illərin sonu - 1800-cü illərin əvvəllərindən məlumdur və T.Maltus və D.Rikardonun əsərlərindən qaynaqlanır. Təxminən 1980-ci illərə qədər ilk əsərlər bloku (C.Stiqlits tərəfindən, Roma klubunun materialları və s- də təqdim olunur) əsasən məhdud və bərpa olunmayan təbii ehtiyatlardan istifadə, ətraf mühitin çirklənməsi, təbii bioproseslərin pozulması nəticəsində artmaqda olan problemlərə həsr edilmişdir). 1980-ci illərdə - 2000-ci illərin əvvəllərində "yaşıl iqtisadiyyat" (green economy) və "yaşıl maliyyələşdirmə" terminləri meydana çıxır, davamlı inkişaf və iqtisadi artım ideyaları işlənib hazırlanır, riyazi və ekonometrik modelləşdirmə geniş şəkildə tətbiq olunur (R.Solounun, V.V.Leontievin əsərlərini, BMT, Dünya Bankı və s. kimi beynəlxalq təşkilatların bəyannamələri və strateji proqramlarını qeyd edək).

"Yaşıl" maliyyə və iqtisadiyyat, "yaşıl" artım və növbəti texnoloji ukladın innovasiyaları sahəsində müasir tədqiqatlar arasında xarici alimlər P.Kruqmanın, N.Lindenberqin [Lindenberg, 2016], E.M.Zomonovanın, B.N.Porfiryevin, B.B.Rubtsovun və həmmüəlliflərin əsərlərini qeyd etmək olar. Qeyd etmək lazımdır ki, "yaşıl" maliyyələşdirmənin inkişafı ilə bağlı tədqiqatçılarda ümumən pozitiv və nikbin baxış formalaşsa da, belə bir nəzəriyyə və təcrübənin əleyhdarları da var. Onlar islahatlar sferalarını ayırmağın və qlobal və lokal problemlərin həllində prioritetləri düzgün qoymağın məqsədəuyğun olduğunu bildirirlər. Onların fikrincə, əvvəlcə maliyyə və iqtisadi çağırışlara cavab vermək, sonra da təbii-iqlim və ekoloji məsələlərə və layihələrə keçid etmək lazımdır.

Hazırda bütün dünyada nəzəriyyəçilər və praktiklər (o cümlədən qlobal islahatçı strukturlar, milli hakimiyyət orqanları və s.) tərəfindən "yaşıl" maliyyəyə və məsuliyyətli investisiya qoyuluşu prinsipləri əsasında dünya maliyyə sisteminin qurulması mövzusunə xüsusi maraq göstərilməsinə baxmayaraq, "yaşıl" maliyyələşdirmənin qlobal yayılmasının fayda və təhdidlərinin nisbəti, habelə onun müvafiq qlobal problemlərin həlli üçün tətbiqinin səmərəliliyi, dünya maliyyə sisteminin ekolojişdirilməsinin

10th International Conference on Leadership, Technology, Innovation and Business Management |

xüsusiyyətlərinin və tempinin vaxtında nəzərə alınması və perspektivlərinin qiymətləndirilməsi məsələləri açıq qalır. Bu tədqiqat çərçivəsində qoyulmuş sualları cavablandırmağa və prosesin “başlanmasının” səbəblərini, dinamikasını və keyfiyyət xüsusiyyətlərini, dünya maliyyə sisteminin “yaşıllaşdırılmasının” effektivliyini və faydalılığını hərtərəfli təhlil etməyə cəhd edilir.

Ekoloji və sosial inkişaf bundan sonra davamlı inkişafın ayrı-ayrı əsas istiqamətləri kimi deyil, bir-biri ilə sıx qarşılıqlı bağlı olan aspektlər kimi nəzərdən keçirilməlidir. Bu cür kompleks yanaşma ekoloji davamlılığa can atmanı iş yerlərinin keyfiyyətinin və kəmiyyətinin yüksəlməsi, sosial inteqrasiyanın güclənməsi və yoxsulluğun miqyasının azalması ilə xarakterizə olunan magistral inkişaf istiqamətinə çevirir. Müsbət nəticələr əldə etmək mümkündür, lakin hər bir konkret ölkə üçün imkanları itirməməyə və ətraf mühit, sosial inkişaf və layiqli əməklə bağlı elementlərin inteqrasiyası nəticəsində üzə çıxarılan problemləri aradan qaldırmağa, habelə davamlı iqtisadiyyata hamar və ədalətli keçid etməyə imkan verən siyasi tədbirlər işlənilməlidir.

Bu gün aydın oldu ki, “əvvəlcə artım, sonra ekologiyaya qayğı” yanaşmasına əsaslanan ənənəvi siyasi ssenaridən nəhayət ki, uzaqlaşmağa təcili ehtiyac yaranmışdır. Əksər beynəlxalq siyasi qurumlar, o cümlədən İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD), Dünya Bankı və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit Proqramı (UNEP) kursu təcili dəyişdirməyə çağırır. Bundan əlavə, kompleks yanaşmanın zəruriliyi 2012-ci il Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Davamlı İnkişaf üzrə Konfransının (Rio+20) işində də öz əksini tapmışdır ki, onun da gedişində layiqli əmək davamlı inkişafın və ekoloji cəhətdən daha dayanıqlı iqtisadiyyatın əsas məqsədi və hərəkətverici qüvvəsi kimi vurğulanmışdı. BƏT və onun üçtərəfli iştirakçıları davamlı inkişaf proseslərində fəal iştirak etmək və onları dəstəkləmək üzrə artıq təcrübəyə malikdirlər və beynəlxalq ictimaiyyətin marağının yenidən artması ilə BƏT qarşısında ekoloji cəhətdən dayanıqlı iqtisadiyyatı təşviq etməklə yanaşı, öz missiyasını yerinə yetirmək üçün xüsusilə mühüm imkanlar açılır. BƏT-in üçtərəfli iştirakçıları geniş miqyasda yüksək keyfiyyətli iş yerlərini yaratmaq, adekvat sosial müdafiəni genişləndirmək, sosial inteqrasiyanı təşviq etmək və həm indiki, həm də gələcək nəsillər üçün fundamental prinsipləri və hüquqları həyata keçirmək məqsədilə davamlı istehsal və istehlak modellərinə doğru struktur dəyişikliklərini aparmaq üçün bu qüvvədən yararlanmalı bilirlər.

“Yaşıl iqtisadiyyat”a keçid üçün iqtisadi tənzimləyicilərlə yanaşı, dövlət ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində də hüquqi və institusional mexanizmlərdən daha geniş istifadə etməlidir.

“Yaşıl” iqtisadiyyata keçidə əsas yanaşmalar

Hazırda iqtisadiyyatda “yaşıl” iqtisadiyyat məsələsinə dörd əsas yanaşma nəzərdən keçirilir: ümumi iqtisadi – iqtisadiyyatın ekolojiləşdirilməsi, sahəvi – “yaşıl” sahələrin inkişafı, texnoloji – ekoloji cəhətdən təmiz sənaye və ərzaq mallarının yaradılmasını təmin edən yeni texnologiyalar, sivilizasiya/mənəvi-texnoloji - cəmiyyətin mədəniyyətində və dəyərlərində dəyişikliklər etmək yolu ilə şüurlu keçid.

Yaşıl iqtisadiyyat konsepsiyasının nəzəri əsasları 1980-ci illərin sonu-1990-cı illərin əvvəllərində formulə edilmişdir. Məhz o zaman ətraf mühitə yeni münasibəti və bu gün gələcək nəsilləri resurslardan məhrum etməyən inkişafın, habelə yolverilməz sosial və ekoloji xərclərə səbəb olmayan, yəni tarazlı, dayanıqlı inkişafın ilkin şərtlərini formalaşdıracaq artımın təmin edilməsinin zəruriliyini ifadə edən əsas prinsiplər müəyyən edilmişdir. Əzəldən iqtisadiyyat, ekologiya və sosial sfera arasında tarazlıq kimi başa düşülən bu prinsiplər BMT-nin davamlı inkişaf konsepsiyasının əsasını təşkil etdi. Sonuncu indi davamlı inkişafın qlobal məqsədlərini və ayrı-ayrı dövlətlərin onlara uyğun olaraq qəbul edilmiş davamlı inkişaf proqramlarını konkretləşdirməklə faktiki olaraq dünya inkişafının bu vektorunu müəyyən edir. İnvestisiya və korporativ sferalarda hər hansı iqtisadi aktivliyin ekoloji və ya təbii (Environmental), sosial (Social) və idarəetmə (Governmental) komponentləri arasında tarazlıq sonradan ESG konsepsiyasının nüvəsini təşkil etdi.

"Yaşıl" iqtisadiyyat ideyası ekspert birliyi tərəfindən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit Proqramının (UNEP) 2008-ci ildə qlobal maliyyə böhranının pik dövründə nəşr olunan və tam yeni bir iqtisadi paradigmanın yaradılması strategiyası kimi dünya iqtisadiyyatını resessiyadan çıxararaq iqtisadi, sosial və ekoloji inkişafın davamlılığını təmin edəcək “yaşıl iqtisadiyyat” üçün əsaslar yaratmalı olan "Qlobal “yaşıl” yeni kurs" adlı məruzəsində formulə edilmişdir.

UNEP-in təklif etdiyi konsepsiya dərhal beynəlxalq təşkilatların - BMT, Dünya Bankı, OECD, G8 və G20-nin diqqətini cəlb etdi. Bu, xeyli dərəcədə onunla əlaqədardır ki, dünya birliyinin ətraf mühitə zərər

ICLTIBM 2022
**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management**

vermədən və təbii sərvətləri tükəndirmədən iqtisadi artıma nail olmaq üçün uzun illərdir davam edən cəhdlərinə baxmayaraq, problemin global miqyasda səmərəli həllini tapmaq mümkün olmamışdır.

Belə şəraitdə UNEP, sonra da BMT-nin Baş Assambleyası dünya birliyinə global miqyasda davamlı inkişafı təmin etməyə qadir olan strategiya kimi “yaşıl iqtisadiyyat” konsepsiyasını təklif etdi. BMT-nin 2012-ci il Davamlı İnkişaf Konfransı üçün hazırlanmış “Yaşıl iqtisadiyyata doğru: Davamlı inkişafa və yoxsulluğun aradan qaldırılmasına aparıcı yollar” adlı UNEP hesabatında qeyd olunur ki, “yaşıl iqtisadiyyat” insanların rifahını yüksəldən və sosial ədaləti təmin edən, layiqli məşğulluq üçün yeni şərait yaradan iqtisadiyyatdır, lakin eyni zamanda o, ətraf mühit üçün riskləri və onun kasadlaşmasını əhəmiyyətli dərəcədə azaldır.

“Yaşıl” artım strategiyası

Ənənəvi iqtisadi artım modelindən “yaşıl iqtisadiyyat”a keçid təkə ayrı-ayrı milli iqtisadiyyatların deyil, bütövlükdə planetin inkişafının davamlılığını şərtləndirən ümumdünya trendidir, “yaşıl iqtisadiyyat”ın təşviqi isə əsas inkişaf yoludur. Azərbaycanda təbiətdən istifadə və ekoloji təhlükəsizlik məsələləri, “yaşıl” artım zərurəti getdikcə daha çox gündəmə gətirilir. Eyni zamanda belə bir tezis əsaslandırılır ki, “yaşıl iqtisadiyyat” davamlı inkişafa nail olmaq və yoxsulluğu aradan qaldırmaq üçün mühüm vasitədir.

“Yaşıl” iqtisadiyyata keçid üçün ölkənin düyün sektoru olan enerjetikanın səmərəliliyinin artırılması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu, bu sektorun ÜDM-in, vergilərin, büdcə gəlirlərinin, məşğulluğun, ixrac gəlirlərinin formalaşmasında iqtisadiyyatda aparıcı rol ilə izah olunur.

“Yaşıl” iqtisadiyyata keçid yaşıl iqtisadiyyatın inkişafı çərçivəsində şəraitdən, eləcə də ÜDM-in yeni artım mühərrikləri - inkişaf etmiş və ya inkişaf etməkdə olan yaşıl iqtisadiyyata malik sektorlardan asılı olan artımı kimi seçiyələndirilə bilən “yaşıl artım”a səbəb olur. Və əlbəttə ki, yaşıl iqtisadiyyata keçid yeni “yaşıl iş yerlərini”, yəni ekoloji cəhətdən təhlükəsiz hesab edilən, xüsusən də aşağı karbonlu iqtisadiyyat çərçivəsində ekoloji cəhətdən təhlükəsiz hesab edilən iş yerlərini yaradır. İqtisadiyyatın ekoloji sahələrində fəaliyyət göstərən işçilərə “yaşıl yaxalı işçilər” (green-collar workers) deyilir.

2011-ci ilin may ayında İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD) çərçivəsində aparılan diskussiyaların gedişində “yaşıl” artımla davamlı iqtisadi inkişaf arasında əlaqə müəyyən edildi. Əsas kimi “yaşıl” artım strategiyası qəbul edildi və yeni iş yerlərinin yaradılması və təbii sərvətlərdən səmərəli istifadəyə görə məsuliyyət onun üzərinə qoyuldu. Diskussiyaların təşəbbüskarlarının düşündüyü kimi, belə yanaşma iqtisadi göstəriciləri yaxşılaşdırmalı, əmək məhsuldarlığını artırmalı və gələcək nəsillərin rifahı üçün zəmin yaratmalıdır. Davamlı "yaşıl" artıma keçid prosesində həlledici rolunu innovasiyalar - texnoloji, maliyyə, idarəetmə, sosial innovasiyalar oynamalıdır.

"Yaşıl" artım strategiyasının spesifik təzahür formaları və həyata keçirilməsi istiqamətləri var. Onlar çox müxtəlifdir. Onlardan aşağıdakıları qeyd etmək olar:

1. “Yaşıl” texnologiyaların investisiya, kredit və büdcə strategiyası. Adətən fond sferasında investisiya strategiyası xüsusi maliyyə planı olan aktivlərin fond ticarət strategiyası kimi müəyyən edilir. Həmin planda qoyulmuş kapitalın gəlirlə qaytarılması şərtləri müəyyən edilir. Maliyyə ticarəti strategiyasının tədqiqinə kömək edən əsas amillər onun yoxlanılabilirliyi, kəmiyyət müəyyənliyi, ardıcılığı və obyektivliyidir.

2. Çirkənməyə görə vergi məhdudiyətləri və təbiətdən ağılabatan şəkildə istifadənin həvələndirilməsi strategiyası.

3. “Yaşıl” marketinq strategiyası. Bu strategiyanın aşağıdakı üç müxtəlif istiqaməti var: (a) ekoloji cəhətdən təmiz məhsulların satışı mexanizminin qurulması; (b) adi, lakin təmiz texnologiyaların köməyi ilə istehsal olunmuş məhsulların satışının artırılması; (c) utilizasiyası, ətraf mühitə zərər verməyən məhsulların satışının təşkili.

4. Bazar yönümlü “yaşıl” biznes strategiyası. Bu strategiya “yaşıl” biznesin inkişaf mexanizmlərini kompleks şəkildə nəzərdən keçirir.

5. Ağılabatan ekoloji artım strategiyası. Bu strategiya şəhər planlaşdırılmasına və insan və təbiət üçün davamlı və “dost” şəhərinin modelləşdirilməsinə aiddir. Daha geniş mənada bu, torpaqdan istifadə,

10th International Conference on Leadership, Technology, Innovation and Business Management |

şəhərsalma, urbanizasiya və şəhər zonalaşdırılması problemlərinin həllinə (insan, şəhər və təbiət arasında münasibətləri optimallaşdırmaqla) xüsusi yanaşma kimi çıxış edir.

6. Kompensasiya strategiyası. O, ətraf mühitin bərpası, çirklənmənin azaldılması və təsərrüfat fəaliyyəti nəticəsində yaranan ekoloji pozuntuların aradan qaldırılması məsələlərinə baxır.

7. “Yaşıl” davranış strategiyası. Bu strategiya “yaşıl” strategiyanın son məqsədidir. O, cəmiyyətdə “yaşıl” artımın bütün istiqamətlərinə və aspektlərinə əlverişli münasibətin formalaşdırılmasına yönəlmişdir. Bu halda strateji planlaşdırma və təsir obyektləri kimi müxtəlif əhali qrupları, sahibkarlar, investorlar, kreditorlar, habelə şirkətlər və dövlət orqanları çıxış edir. Bu strategiyanın tərkib hissələrindən biri müvafiq maraqların və qərarların lobbiləşdirilməsidir. Makro və mikrosəviyyədə fəaliyyət göstərən dövlət və dövlətlərarası təşkilatlar tərəfindən işlənilib hazırlanan bazar və dövlət yönümlü “yaşıl” iqtisadi artım strategiyaları xüsusilə seçilir.

Dünya miqyasında yaşıl iqtisadiyyatın inkişafı çərçivəsində 2019-cu ilin dekabrında Avropa Komissiyası yaşıl iqtisadiyyatın 2050-ci ilə qədər uzunmüddətli inkişaf strategiyası olan “Avropa yaşıl kursu”nu təqdim etdi. Eyni zamanda strategiya 1 trilyon avro məbləğində cəlb edilmiş dövlət və özəl investisiyalar hesabına həyata keçiriləcək.

Yeni dövr kənd təsərrüfatında innovasiyaların tətbiqini şərtləndirir. Ərzaq məhsulları istehsalında böyük nəticələr əldə etmiş ölkələr buna “yaşıl inqilab” nəticəsində nail olmuşlar. İqtisadi inkişafın yaratdığı imkanlar aqrar sektorda innovasiyaların tətbiqinə şərait yaradır.

“Yaşıl” iqtisadiyyat kontekstində iş yerlərinin “yaşıllaşdırılması”

Əksər beynəlxalq siyasi qurumlar, o cümlədən İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD), Dünya Bankı və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Ətraf Mühit Proqramı (UNEP) kursu təcili dəyişdirməyə çağırır. Bundan əlavə, kompleks yanaşmanın zəruriliyi 2012-ci il Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Davamlı İnkişaf üzrə Konfransının (Rio+20) işində də öz əksini tapmışdır ki, onun da gedişində layiqli əmək davamlı inkişafın və ekoloji cəhətdən daha dayanıqlı iqtisadiyyatın əsas məqsədi və hərəkətverici qüvvəsi kimi vurğulanmışdı.

Bu gün aydın oldu ki, “əvvəlcə artım, sonra ekologiyaya qayğı” yanaşmasına əsaslanan ənənəvi siyasi ssenaridən nəhayət ki, uzaqlaşmağa təcili ehtiyac yaranmışdır.

Davamlı və daha yaşıl iqtisadiyyata keçid sosial inkişaf üçün böyük imkanlar açır:

- 1) əlavə iş yerlərinin yaradılması;
- 2) çoxlu sayda iş yerlərinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi;
- 3) genişmiqyaslı sosial inteqrasiya.

Məşğulluq baxımından, təsərrüfat fəaliyyətinin ətraf mühitə təsirini azaltmaq üçün göstərilən bütün səylər yeni “yaşıl” sənaye sahələrində çalışan işçilərin, eləcə də iş yerləri yeni inkişaf paradigmasına uyğunlaşdırılmalı olan işçilərin iş şəraitinin yaxşılaşdırılması səyləri ilə əlaqələndirilməlidir.

Beləliklə, “yaşıl” iqtisadiyyatın ikili məqsədi var: bir tərəfdən o, hamı, o cümlədən əhalinin ən həssas qrupları üçün yeni “yaşıl” iş yerlərinin yaradılmasına, digər tərəfdən də əmək bazarının “yaşıllaşdırılmasına” səbəb olur. Əhatəli siyasət, habelə “yaşıl” iş yerlərinin yaradılmasına yönələn tədbirlər məşğulluq səviyyəsini artıracaq, vergi bazasının genişləndirilməsi və ictimai səhiyyə və digər sosial təminat sistemləri üçün əlavə maliyyələşdirmənin təmin edilməsi hesabına belə siyasət və tədbirlər özü-özünü dəstəkləmiş olacaq.

Bir sözlər, “yaşıl” iş yerləri ikili sosial və ekoloji fayda verir. Birincisi, onlar iş şəraitinin yaxşılaşmasına, gəlir əldə edilməsinə, bununla da yoxsulluğun azalmasına səbəb olur. İkincisi, onlar su və havanın çirklənməsini, eroziyanı, səhrələşməni və biomüxtəlifliyin itirilməsini azaltmaqla ekoloji vəziyyətin yaxşılaşmasına səbəb olur. Bu faydaların hər ikisi bir-birini tamamlayır. İqtisadiyyatın ekolojiləşdirilməsi prosesinin bir hissəsi də iş yerlərinin “yaşıllaşdırılması”dır.

“Yaşıl” iqtisadiyyata keçid qlobal istiləşmə problemini aradan qaldırmaq və davamlı inkişafı təmin etmək üçün strateji məqsəddir. Davamlı inkişafın sosial, ekoloji və iqtisadi əsasları bir-biri ilə sıx bağlıdır və razılaşdırılmış siyasi tədbirlərin və “yaşıl” iqtisadiyyat strategiyalarının bir hissəsi kimi vəhdətdə həyata keçirilməlidir. Məşğulluq baxımından bu, o deməkdir ki, təsərrüfat fəaliyyətinin ətraf mühitə təsirini azaltmaq üçün göstərilən bütün səylər yeni “yaşıl” sənaye sahələrində çalışan işçilərin, eləcə də iş yerləri

| ICLTIBM 2022 |
**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management** |

yeni inkişaf paradigmasına uyğunlaşdırılmalı olan işçilərin iş şəraitinin yaxşılaşdırılması səyləri ilə əlaqələndirilməlidir.

Ümumilikdə dünyada “yaşıl” iş yerlərinin sayı təxminən 50 milyona çatır.

“Yaşıl” iqtisadiyyata keçid həyat və sağlamlığın keyfiyyətinin yüksəldilməsində əsas amil kimi

Davamlı inkişaf məsələlərinin mərkəzində insanlar durur. Sağlamlığın, iqtisadiyyatın, ekoloji davamlılığın yaxşılaşdırılması arasında əlaqə dəqiq müəyyən edilmişdir: sağlam insanlar daha yaxşı oxuya, qazanc əldə edə və yaşadıqları cəmiyyətə müsbət töhfə verə bilirlər.

Sağlam “yaşıl” iqtisadiyyat həyat keyfiyyətini, rifahı, əhalinin sağlamlığını və sağlamlıq baxımından bərabərliyi təmin etmək üçün ən mühüm imkanlardan biridir. Bunun üçün iqtisadiyyatın müxtəlif sektorlarında cərəyan edən tendensiyaların mümkün nəticələrinin tam dərk olunması, eləcə də sağlamlıq üçün maksimum faydaları təmin edən “yaşıl” islahatlara dəstək göstərilməsi tələb olunacaq. Məsələn iqtisadi və ekoloji inkişafı sağlamlığın yaxşılaşdırılması ilə əlaqələndirən biliklərdən istifadə etməkdə və bu məlumatı praktiki formada siyasətçilər üçün əlçatan etməkdədir.

Avropa regionunda iqlim dəyişikliyi nəticəsində əhalinin sağlamlığı üçün ən böyük risklər aşağıdakılardır: hava katalizmlərinin (istilik, quraqlıq, daşqınlar, yağmurlar) tezliyinin artması; dəniz səviyyəsinin qalxması və bunun sahilyanı ərazilər və yaşayış məntəqələri üçün nəticələri; Şimalda əbədi donun əriməsi və bunun infrastruktur, həyat qabiliyyətliliyi və səhiyyə xidmətlərinə çıxış imkanları baxımından riskləri və bəzi mövcud ekoloji problemlərin (havanın, suyun keyfiyyəti və s. ilə bağlı) kəskinləşməsi; ərzaq təhlükəsizliyi riskləri; yeni və ya yenidən yaranan yoluxucu xəstəliklərin (məsələn, denqe qızdırması) lokal alovlanma ehtimalı ilə yoluxucu xəstəliklərin coğrafi paylanmasında dəyişikliklər.

Əhalinin sağlamlığının vəziyyətinə və gözlənilən ömür uzunluğuna daha çox hava və suyun vəziyyəti təsir göstərir. ÜST-ün 2016-cı il üçün məlumatlarına görə, 3 mln. insan ətraf mühitin çirklənməsi nəticəsində, 4,3 milyon – yemək hazırlamaq üçün yanacaqdan havanın çirklənməsi nəticəsində ölür; 1,8 milyard insan çirklənmiş su içir.

Ətraf mühitin qeyri-qənaətbəxş keyfiyyəti ilə bağlı xəstəlik və ölüm halları zəruri olaraq ümumi daxili məhsul istehsalı prosesində iqtisadi fəal əhalinin məşğulluğunun itirilməsinə gətirib çıxarır. Ətraf mühit amillərinin vəziyyətinin, əhalinin sağlamlıq vəziyyətinin və gözlənilən ömür uzunluğunun müasir qiymətləndirilməsini nəzərə alaraq, bu sahədə vəziyyətin inkişafı ilə bağlı proqnoz vermək və peşəkar ictimaiyyəti və kütləvi informasiya vasitələrini cəlb etməklə bir sıra sənaye sahələrinin əlaqələndirilmiş hərəkətlərini işləyib hazırlamaq mümkündür. Qarşıya qoyulan vəzifənin həyata keçirilməsi üçün səmərəli mexanizmlər prioritet milli layihələrdir.

Maliyyə sisteminin inkişafında yeni mərhələ: “yaşıl” maliyyə trendi

Səmərəli “yaşıl” maliyyələşdirmə sistemini formalaşdırmadan “yaşıl” iqtisadiyyatı qurmaq mümkün deyil.

“Yaşıl” maliyyə həm maliyyə, həm də iqtisadi sistemin stabilləşdirilməsinin əsası ola bilər, çünki onlar insanla təbiət arasındakı qarşılıqlı münasibətləri optimallaşdırmaq üçün universal dəyər təməlini qoyur.

“Yaşıl” maliyyə təkcə pul və risklərin manipulyasiya üsullarını dəyişdirmir, həm də cəmiyyətin resurslarının idarə edilməsini yeni səviyyəyə qaldırır, kapitalın təşkilati formalarını və institusional strukturunu yenidən qurur, habelə likvid profisiti ekoloji istiqamətdə yenidən bölüşdürür, bununla da təbiətə və planetimizin gələcəyinə təsir göstərir. Onlar yeni bazarların formalaşmasında iştirak edir, qiymətin əmələ gəlməsi qanunlarını modifikasiya edir, investisiya prioritetlərini, dövlət tənzimlənməsini və vergi qoyumunu dəyişir. Ən əsası isə - onlar iqtisadi artımda və ətraf mühitin qorunmasında iştirak edirlər.

“Yaşıl” maliyyəni fəaliyyəti təbiətin mühafizəsinə yönələn şirkətlərin və layihələrin maliyyələşdirilməsi üçün alətlər spektri kimi səciyyələndirmək olar. “Yaşıl” maliyyə ekoloji yönümlü maliyyə məhsulları və xidmətlərini də əhatə edir. “Yaşıl” maliyyəni “ekoloji amilləri nəzərə almaqla borc almalar, monitorinq və risklərin idarə edilməsi barədə qərarların qəbul edilməsində istifadə olunan və ekoloji

**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management**

yönümlü investisiyaların və aşağı karbonlu texnologiyaların, layihələrin, istehsal və müəssisələrin həyata keçirilməsinə səbəb olan maliyyə xidmətləri və məhsul növləri” kimi də nəzərdən keçirmək olar.

"Yaşıl" maliyyənin əsas alətləri arasında "yaşıl" istiqrazlar və "yaşıl" kreditləşdirmə qeyd olunur. "Yaşıl" istiqrazlar (green bonds) bərpaolunan enerji mənbələrinin inkişaf etdirilməsi, "təmiz" nəqliyyatın sayının artırılması, enerji

səmərəliliyinin yüksəldilməsi kimi aşağı karbonlu "yaşıl" iqtisadiyyatın inkişafına yönələn proqram və layihələrin həyata keçirilməsi məqsədilə buraxılan xüsusi istiqraz növüdür.

"Yaşıl" maliyyə bazarında son dərəcə populyar olan alət son illərdə "yaşıl" istiqraz bazarı ilə paralel olaraq inkişaf edən "yaşıl" kreditləşdirmədir (green loans). "Yaşıl" kreditlər "müstəsna olaraq yeni və ya mövcud ekoloji layihələrin tam və ya qismən maliyyələşdirilməsi və ya yenidən maliyyələşdirilməsi üçün təqdim olunan" kredit aləti növüdür.

"Yaşıl" kreditlər bazarının böyük potensialı var. Belə ki, Dünya Bankının hesablamalarına görə, 2019-cu ildə təxminən 60 milyard dollar həcmində "yaşıl" kreditlər verilmişdir.

"Yaşıl" maliyyə bazarının formalaşmaqda olan və sürətlə inkişaf edən segmentidir. Bazarda "yaşıl" istiqrazlar və "yaşıl" kreditlər kimi kök salmış "yaşıl" alətlərin sürətlə inkişaf etməsinə baxmayaraq, "yaşıl" maliyyələşdirmənin inkişafı üçün yeni imkanlar da açılır. Buna görə də maliyyə sektorunun "yaşılşdırılması" potensialı çox böyükdür və o, lazımınca qiymətləndirilməlidir.

Hal-hazırda getdikcə daha çox ölkə "yaşıl" iqtisadiyyatı iqtisadi artımın müttəfiqi kimi cəlb etməyə, "yaşıl" maliyyədən isə bir növ kapitalların təsərrüfatın ekoloji cəhətdən təmiz texnoloji əsasa keçirməsi üçün hərəkətverici mexanizm, drayver kimi istifadə etməyə çalışır.

İqtisadi inkişafı sürətləndirmək üçün "yaşıl" maliyyədən istifadəyə dair müxtəlif misallar gətirmək olar. Belə keçid mövcud maliyyə sistemində dəyişiklikləri və əvvəllər hakim olan de-sənayeləşdirmə və finansializasiya siyasətindən yeni, ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyaların və ekoloji cəhətdən təmiz və dayanıqlı yenidən sənayeləşmənin xeyrinə imtina etməyi tələb edəcəkdir.

Azərbaycan beynəlxalq ekoloji gündəliyin ayrılmaz iştirakçısı olmaqla, ekoloji inkişaf vektorunu həyata keçirərək "yaşıl" maliyyə bazarının formalaşdırılması prosesinə qoşulur. Bu, səmərəli strategiyanın formalaşdırılması və həyata keçirilməsi üçün "yaşıl" maliyyəyə keçid sahəsində toplanmış xarici təcrübənin diqqətlə öyrənilməsinə tələb edir.

Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün global maliyyə bazarında baş verən dəyişikliklərlə ayaqlaşmaq son dərəcədə əhəmiyyətlidir. Bu gün dünya maliyyə bazarı ekoloji cəhətdən dayanıqlı inkişaf strategiyasına keçid prosesindədir, beynəlxalq institut və təşkilatlar isə yeni "yaşıl" alətlərin meydana çıxmasına çox yüksək maraq göstərirlər. Bir çox ölkələr ekologiyaya və enerji səmərəliliyinə böyük diqqət yetirir, ekoshirkətlərə isə investorlar arasında ciddi tələbat var.

Beləliklə, belə nəticəyə gəlmək olar ki, "yaşıl" iqtisadiyyatın formalaşdırılması yalnız səmərəli maliyyələşdirmə mexanizmi olduqda mümkündür.

"Yaşıl" iqtisadiyyatın artımını həvəsləndirmək üçün aşağıdakı tədbirlər kompleksini həyata keçirmək lazımdır: "yaşıl" maliyyələşdirmə sferasında tənzimləməni həyata keçirən normativ-hüquqi aktların təkmilləşdirilməsi; məqsədi müxtəlif ekoloji layihələrə maliyyə dəstəyi olan "yaşıl" istiqrazlar bazarının inkişaf etdirilməsi; "yaşıl" maliyyələşdirmənin inkişafı üçün səmərəli proqramların işlənilməsi; həm birbaşa büdcə maliyyələşdirilməsi, həm də güzəşt və preferensiyaların təqdim edilməsi yolu ilə "yaşıl" iqtisadiyyata dövlət dəstəyi.

"Yaşıl" energetika: vəziyyəti və gözləntilər

"Yaşıl" energetika ətraf mühitin çirklənməsini minimuma endirən, o cümlədən atmosferə istixana qazı atılmalarını istisna edən enerji istehsal texnologiyalarıdır. Eyni zamanda, "yaşıl" energetika tükənməyən və bərpa olunan mənbələrdən, ilk növbədə, külək enerjisindən, günəş enerjisindən və su elektrik enerjisindən istifadə edir.

Bununla belə hazırda həm dünya enerji balansında, həm də ayrı-ayrı ölkələrin enerji balansında ənənəvi (qazıntı) enerji mənbələri üstün rol oynayır. Lakin asanlıqla əldə edilə bilən resurslar tükəndikcə, bu növ enerjinin istehsalının dəyəri artır. Əksinə, ekoloji cəhətdən daha təmiz (və ya alternativ) enerji mənbələrinin dəyəri innovativ texnologiyalara miqyaslı investisiyalarla əlaqədar aşağı düşür. Digər amillər

10th International Conference on Leadership, Technology, Innovation and Business Management |

də, o cümlədən günəş “fermaları” kimi nisbətən ucuz, lokallaşmış enerji həllərini həyata keçirmək imkanı da “yaşıl” energetikanın xeyrinə dəlalat edir. Bundan əlavə, “yaşıl” energetik qurğular bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə etdikləri üçün istismara verildikdən sonra çoxlu miqdarda əlavə enerji xərclərini tələb etmir. Nəticədə “yaşıl” enerji həm iqtisadi cəhətdən həyat qabiliyyətli olur, həm də üstünlük verilməli olan inkişaf variantına çevrilir, baxmayaraq ki, onun səmərəliliyi əsasən coğrafi yerlə şərtlənir. Məsələn, günəş şüalanmasının intensiv olduğu bölgələrdə günəş batareyaları əsasında səmərəli enerji müəssisəsini daha asanlıqla və tez bir zamanda yaratmaq mümkündür.

Hazırda dünyada elektrik enerjisinin təxminən 1%-ni günəş qurğuları, 2%-dən bir qədər çoxunu isə külək qurğuları istehsal edir. Günəş və külək enerjisindən istifadə üçün quraşdırılmış güclər dörd ildən bir iki dəfə artır. Çin 2040-cı ilə qədər 250 gigavat həcmində “yaşıl” enerji istehsal etməyi planlaşdırır. ABŞ-da əsrin sonuna qədər elektrik enerjisinin 65%-ni fotoenergetik konversiya vasitəsilə əldə etmək planları mövcuddur. Rusiyada “yaşıl” energetikanın payı təxminən 2% təşkil edir.

Ən çox yayılmış və sürətlə inkişaf edən “yaşıl” energetika növləri hazırda aşağıdakılardır:

1. hidroenergetika – ən geniş istifadə olunan Bərpa Olunan Enerji (BOE) növünə əsaslanır ki, onun da payına dünyada bu mənbələr əsasında işləyən istehsal güclərinin 54%-i düşür. Bu gün üçün su elektrik enerjisinin istehsalında Çin liderdir;

2. külək enerjisi - istehsal miqyasına görə ikinci yeri tutur. Texnoloji nailiyyətlər və yeni kompozit materialların tətbiqi külək turbinlərinin ömrünü artırır və maya dəyərini aşağı saldı. Nəticədə, məsələn, sahil külək enerjisi Böyük Britaniyada bütün enerjinin təxminən 10%-nin istehsalını təmin edir və onun üçün ən sərfəli alternativ enerji variantıdır. Dəniz külək elektrik stansiyaları bu ölkədə təxminən 4,5 milyon ev təsərrüfatını elektrik enerjisi ilə təchiz edir;

3. günəş enerjisi – “yaşıl” energetikanın ən sürətlə inkişaf edən və 2021-ci ildə bərpa olunan enerji əsasında istehsal həcminə görə dünyada üçüncü olan ən böyük növüdür. Ən böyük günəş elektrik stansiyası Birləşmiş Ərəb Əmirliklərindədir və 200 min avtomobilin ləğvindən yaranan effektdə ekvivalent olan karbon izini azaltmaq üçün kifayət qədər elektrik enerjisi istehsal edir;

4. bioenergetika - ölçüsünə görə “yaşıl” energetikanın dördüncü növüdür. Elektrik enerjisinin və istiliyin istehsalı kənd təsərrüfatının əlavə məhsulları və məişət tullantıları kimi ənənəvi biokütlə mənbələrindən innovativ istifadəyə əsaslanır. Çin, Böyük Britaniya və Hindistan hazırda bioenerji istehsalında liderdirlər. Braziliya, Almaniya, ABŞ və İsveç də bu texnologiyaları geniş şəkildə inkişaf etdirir.

Geotermal enerji də bərpa olunan enerji mənbələri siyahısına daxildir. Geotermal elektrik enerjisinin ən iri istehsalçısı İslandiya'dır. Bu sahədə diqqətəlayiq mövqeləri İndoneziya, İtaliya, Meksika, Filippin və ABŞ tutur.

İşğaldan azad edilmiş ərazilərin ölkə iqtisadiyyatına reintegrasiyasının təmin olunması istiqamətində Azərbaycan da ciddi işlər həyata keçirilir. Təkcə bir faktı qeyd etmək ki, azad edilmiş torpaqlarda keçən il 20 meqavat gücündə 4 Su Elektrik Stansiyası inşa edilmişdir. Hazırda “yaşıl enerji” strategiyasına uyğun olaraq Kəlbəcər rayonunun ərazisində ümumi gücü 27 meqavat olan 5 kiçik su elektrik stansiyası tikilir. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur ölkəmizdə sənayenin və turizmin inkişafına böyük töhfə verəcəkdir. Hazırda Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının ərazisində iki xüsusi iqtisadi zona – Ağdam Sənaye Parkı və Araz Vadisi İqtisadi Zonası sənaye parkları qurulur.

Müzakirə

Ətraf mühitə dəyən ziyanı minimuma endirməklə sosial-iqtisadi problemlərin həlli yolu bu gün “yaşıl” iqtisadiyyat adlanır. “Yaşıl” iqtisadiyyat prinsiplərinin məqsədi bütövlükdə iqtisadiyyatın, sənaye sahələrindən tutmuş ev təsərrüfatlarına qədər həyatımızın bütün sahələrinin “ekolojişdirilməsini” təmin etməkdir. Ölkənin iqtisadiyyatın innovasiyalar və enerji səmərəliliyi əsasında modernləşdirilməsinə istiqamətlənməsi bu prioritetlə tam uyğundur.

İqtisadi artımın ənənəvi (ekspansionist) modeli bir çox sosial və ekoloji məhdudiyyətlərlə üzləşir və təbii mühitin deqradasiyasına və cəmiyyətdə destruktiv proseslərə gətirib çıxarır. Bu hadisələrə reaksiya olaraq, beynəlxalq birlik balanslaşdırılmış və ahəngdar iqtisadi-sosial-ekoloji inkişafı təmin etməli olan davamlı inkişaf (sustainable development) konsepsiyasını işləyib hazırlamışdır.

**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management**

Davamlı inkişaf modelinə keçidin zəruriliyi bir neçə onilliklərdə ki, beynəlxalq səviyyədə müzakirə olunsada, bu məsələdə hələ də yetərli irəliləyiş əldə olunmayıb. İqtisadiyyatın yaşıl-laşdırılmasının ayrı-ayrı aspektləri üzrə müxtəlif ölkələrin və beynəlxalq təşkilatların mövqelərinin əlaqələndirilməsi ilə bağlı çətinliklərlə yanaşı, bu sahədə dövlət tənzimləmə siyasətinin elmi-metodiki əsaslarının işlənilməsi və hazırlanmaması ilə bağlı da çətinliklər mövcuddur ki, bu da onun fraqmentarlığına və ardıcıl olmamasına, onun həyata keçirilməsində publik idarəetmə orqanları və qurumlarının fəallığının zəif olmasına gətirib çıxarır.

Buna baxmayaraq, məsələlərdən biri üzrə konsensus əldə olunub: davamlı inkişaf modelinə keçidin maddi əsasını iqtisadiyyatın strukturunda ekoloji yönümlü spesifik sektorun – “yaşıl iqtisadiyyat”ın formalaşması və inkişafı təşkil edir. “Qəhvəyi” iqtisadiyyatdan fərqli olaraq, “yaşıl iqtisadiyyat” resursa qənaət edən “təmiz” texnologiyaların istifadəsinə əsaslanır.

Ekoloji siyasətin aktivləşdirilməsi və ekoloji-siyasi və ekoloji-iqtisadi problematikanın aktuallaşması müasir sosial-siyasi inkişafın və siyasi diskursun mühüm elementidir.

ABŞ, Almaniya, Avstriya və İsveçrə kimi ölkələrdə yaşıl partiyaların və ekoloji hərəkatların rolu durmadan artır. Təsadüfi deyil ki, “Yaşılılar” fraksiyası müasir Avropa Parlamentində ən nüfuzlu fraksiyalardan biridir ki, bu da ona çox vaxt ekoloji problemlərdən kənara çıxan və mühüm ictimai-siyasi məsələlərə aid olan təşəbbüsləri uğurla irəlilətməyə imkan verir. Bundan başqa, yaşıl iqtisadiyyat uzun müddətdir ki, qlobal inkişaf gündəmində duran perspektivli strateji layihədir. Bu layihənin mahiyyəti ilə bağlı müəyyən məcmu fikir mövcud olsa da, bu günə qədər onun praktikada həyata keçirilməsi yolları və vasitələri ilə bağlı tam aydınlıq yoxdur.

Azərbaycan “yaşıl gündəliyi” və onun həyata keçirilməsini təmin edən proqramı hələ indi-indi öz şəraitinə uyğunlaşdırır.

Yaşıl iqtisadiyyat cəmiyyətin ictimai, iqtisadi, hüquqi və dövlət aspektlərinin ekolojiləşdirilməsini nəzərdə tutur.

Dövlətin ekoloji məsuliyyətinin həyata keçirilməsi ekoloji tənzimləmənin inkişaf etdirilməsində öz ifadəsini tapır.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, yaşıl iqtisadiyyat şəraitində dövlətin əsas alətləri aşağıdakılardır:

• yaşıl texnologiyaların inkişafı və tətbiqini stimullaşdıran dövlət siyasəti (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı);

• beynəlxalq təcrübəni nəzərə alan “ekoloji” vergiqoyma sistemi islahatları;

• dayanıqlı infraqurum investisiyalardan istifadə edilməsi;

• ekologiyaya zərər vurmağa görə vergilərin tətbiqi;

• yaşıl müəssisələrin formalaşdırılmasını və fəaliyyətini təşviq edən dövlət satınalmaları siyasəti.

Bu gün həqiqətən də “yaşıl gündəliyə” yeni praktiki mənalara verən yeni ideyalara ehtiyac var. Hakimiyyət və idarəetmə institutları ilə yaşıl iqtisadiyyat modelinin praktikada tətbiqini təmin etməli olan ictimai-siyasi və iqtisadi subyektlər arasında əks əlaqə mexanizminə ehtiyac var.

Fikrimizcə, Azərbaycan iqtisadiyyatının “yaşıl-laşdırılmasını” sürətləndirmək üçün ilk növbədə aşağıdakı addımlar atılmalıdır: ətraf mühitin vəziyyətinin pisləşməsinin əsas səbəbləri haqqında məlumatlandırmaq üçün maarifləndirmə layihələrinə üstünlük verilməlidir; ətraf mühitin vəziyyətinin dövlət tərəfindən idarə edilməsinin keyfiyyəti üzərində işləmək lazımdır; vergilərin diqqətinin çirklənməyə yönəldilməsi məqsədilə ən yaxın gələcəkdə vergiqoyma sistemində islahatlar aparılmalı, qabaqcıl aşağı karbonlu texnologiyaların tətbiqini stimullaşdıracaq “karbon qiyməti” tətbiq edilməli; “yaşıl” dövlət satınalmaları siyasəti vasitəsilə ekoloji məhsulların istehsalı təşviq edilməli; “ənənəvi” sənaye sahələrinin yenidən texniki təchiz edilməsinin maliyyələşdirilməsinə paralel olaraq “yaşıl” infraqurum (o cümlədən ictimai nəqliyyat, bərpa olunan enerji, enerji baxımından səmərəli binaların tikintisi) dövlət investisiyaları artırılmalı; təsərrüfat subyektlərinin ətraf mühitə təsiri haqqında məlumatlar və korporativ ekoloji nəzarətə dair məlumatlar açıqlanmalıdır.

Biz hesab edirik ki, Azərbaycanın iqtisadi inkişafının ekolojiləşdirilməsi şaxələnməyə və məhsulların ixracının artmasına, təbii sərvətlərin emalında yüksək payı olan Azərbaycan şirkətlərinin xarici bazarlarda rəqabətqabiliyyətliliyinin artmasına səbəb olacaqdır.

| ICLTIBM 2022 |
**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management** |

NƏTİCƏ

Bir çox ölkələrdə iqtisadi artım varlılar və kasıblar arasında gəlir səviyyəsində bərabərsizliyin genişlənməsinə, sosial birliyin zəifləməsinə və xəstələnmə hallarının artmasına səbəb olmuşdur. Bu artım tendensiyası nəticəsində dünyada paralel olaraq qlobal istiləşmə, təbii kapitalın tükənməsi və ya deqradasiyası, yüksək çirklənmə səviyyəsi, yüksək işsizlik səviyyəsi, yoxsulluğun geniş yayılması, bərabərsizlik və sosial təcrid kimi ekoloji, iqtisadi və sosial böhranlar yaşanır.

Bu böhranlar, görünür, bir-biri ilə qarşılıqlı bağlıdır: təbii sərvətlər bazası dağıldıqca, iqtisadi inkişafın və sosial ədalətin təmin edilməsi çətinləşir.

Əvvəlki artım modelindən başqa modelə keçid etmək lazımdır. Əvvəlki artım modelində sənaye inqilabı sürətli artıma səbəb olurdu və bu artım təbii ehtiyatların istifadəsindən asılı olmuş və böyük, lakin qeyri-bərabər bölüşdürülmüş maddi nemətləri təmin etmişdi. Bu model qeyri-davamlı istehlak və istehsal modellərindən istifadəyə gətirib çıxardı. Mövcud iqtisadi yanaşmaya yenidən baxıb təkə planet naminə deyil, daha önəmli, onun əhalisi, xüsusən də ən imkansız və həssas qrup nümayəndələri naminə inkişafa keçid zərurətini dərk etmək lazımdır.

Qlobal “yaşıl” iqtisadiyyatın miqyası hələ ki, nisbətən kiçikdir, dünya ÜDM-in cəmi 2,7%-i – 3%-ni təşkil edir, belə investisiyalardan əldə olunan gəlir isə təxminən 1,5 milyard dollardır, məşğulluq 10 milyon nəfərə yaxındır.

İqtisadiyyatın «ekolojişdirilməsi» tendensiyalarına “yaşıl” dövlət satınalmaları böyük təsir göstərə bilər.

Azərbaycan üçün “yaşıl iqtisadiyyat”, “davamlı inkişaf”, “yaşıl artım”, “aşağı karbonlu iqtisadiyyat” anlayışları kifayət qədər yenidir.

Makroiqtisadi siyasətin mühüm vəzifəsini iqtisadiyyatın ekolojişdirilməsinə, vergilər, kreditlər, subsidiyalar, tariflər, rüsumlar, sığortalar da daxil olmaqla, onun “yaşıl” artımına iqtisadi dəstək təşkil etməlidir.

“Yaşıl iqtisadiyyat”a keçid üçün iqtisadi tənzimləyicilərlə yanaşı, dövlət ətraf mühitin mühafizəsi sahəsində də hüquqi və institusional mexanizmlərdən daha geniş istifadə etməlidir.

Buna görə də ekoloji tələbləri nəzərə alan iqtisadiyyat, görünür, gələcəkdə “yaşıl” iqtisadiyyatdan çox, sadəcə alternativ olmayan müasir iqtisadiyyat kimi səslənəcək və gələcəkdə bu, daha aydın şəkildə özünü büruzə verəcək.

İnkişaf etmiş ölkələrin “yaşıl” təcrübəsini nəzərə alaraq, Azərbaycan iqtisadiyyatının “yaşılşdırılması” üçün aşağıdakı tövsiyələr təklif olunur:

- 1) ətraf mühitin vəziyyətinin dövlət tərəfindən idarə edilməsinin keyfiyyəti üzərində iş aparmaq;
- 2) diqqəti çirkləndirməyə görə vergilərə yönəltmək üçün vergiqoyma sistemini korreksiya etmək;
- 3) ekoloji məhsulların istehsalını və davamlı inkişaf prinsiplərinə uyğun istehsal metodlarının tətbiqini təşviq etmək;
- 4) təsərrüfat subyektlərinin ətraf mühitə təsiri haqqında informasiyanı və korporativ ekoloji nəzarətə dair məlumatları açıqlamaq.

Beləliklə, yaşıl iqtisadiyyat davamlı inkişaf sahəsində məqsədlər çərçivəsində qlobal status-kvoda yoxsulluğun aradan qaldırılması, layiqli iş şəraiti və iqtisadi artım, sənaye, innovasiya və infrastruktur, davamlı şəhərlər və yaşayış məntəqələri, davamlı istehlak və istehsal kimi məqsədlərə nail olmağa imkan verən universal dəyişiklikdir.

| ICLTIBM 2022 |
**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management** |

Emin Amrullayev
*Minister of Education and Science of the Republic of Azerbaijan –
Azərbaycan Respublikası elm və təhsil naziri*

**“Yaşıl iqtisadiyyat və ekoloji imperativlərə doğru yol: yeni çağırışlar,
imkanlar və perspektivlər”**

Çox hörmətli ekologiya və təbii sərvətlər naziri Muxtar Babayev, hörmətli millət vəkillərimiz, hörmətli rektorlarımız, əziz alimlər hər birinizi bugünkü tədbirdə xoş gördük!

Mövzumuz dünyada qlobal trendlərdən biri olan yaşıl iqtisadiyyat, yaşıl enerjiyə keçid məsələləri ilə bağlıdır. Müasir dövrdə “yaşıl” sözü artıq konkret məna kəsb etməyə başlayır. Dünyada qlobal istiləşmə, iqlim dəyişiklikləri və geosiyasi faktorlar, eləcə də ənənəvi enerji resurslarından asılılıq bir çox dövlətləri bərpa olunan enerji və texnologiyaların yaradılmasına şövq edir. Artıq gələcəyə yönəlik baxdıqda 30-40 il sonra yaşıl texnologiyalar insanların həyatının ayrılmaz bir hissəsi olacağını asanlıqla proqnozlaşdırmaq mümkündür.

Dövlətimizin, xüsusilə elm və təhsilimizin qarşısında bu mövzu ciddi əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan hazırda yaşıl iqtisadiyyatla bağlı Azərbaycan elminin və təhsilinin qarşısında hansı sualların olması olduqca vacib məsələdir. Zənnimizcə, yeni çağırışlar fonunda cəmiyyətimizdə insanların “yaşıl həyat” tərzini və “yaşıl davranış” barədə düşünməsi zəruridir. Biz bu məsələ ilə bağlı öz təhsil siyasətimizdə hədəflərimizi müəyyən etməli, yeni nəsildə cəmiyyət və gələcək qarşısında daşdığı sosial məsuliyyət düşüncəsinin formalaşmasına çalışmalıyıq. Sözsüz ki, sosial məsuliyyət hissəsinin yüksək olduğu cəmiyyətlərdə “yaşıl təfəkkür” və “yaşıl həyat” tərzində insanlar təbii ehtiyatlardan qənaətlə istifadə və ətraf mühitin qorunması mədəniyyətini aşılayır. Bu həm də, təhsilimizlə paralel olaraq Azərbaycan elmi qarşısında da yeni çağırışlar formalaşdırır.

Məlum olduğu üzrə əksər sahələrdə olduğu kimi yaşıl texnologiyaların da yaradılmasında fundamental elmlər xüsusi rola malikdir. Bu mənada şagirdlərimizin riyazi təfəkkürünə və mühəndislik bacarıqlarına xüsusi diqqət yetirilməsi və inkişafı olduqca əhəmiyyətlidir. Fikrimizcə, yaşıl iqtisadiyyatın təhsilimiz qarşısında yeni çağırışları və hədəfləri sırasında “yaşıl texnologiyalar”ı yarada biləcək mühəndis nəslinin yetişdirməli diqqətdə saxlanılmalıdır. Məlum olduğu üzrə, peşəkar bir mühəndisin yetişdirilməsi kifayət qədər əmək və zaman tələb edən məsələdir. Burada dövlətlərdən ciddi investisiya, güclü motivasiya və dəqiq planlama tələb olunur.

Son dövrlərdə mühəndislik, texniki və texnoloji ixtisaslara olan marağın artması biz təhsil işçilərini çox sevindirir. Belə ki, bu il buraxılış imtahanlarında ən yüksək nəticə göstərən şagirdlərin birinci ixtisas qrupuna – texniki və texnoloji ixtisaslara – yönəlik seçimlərinin artdığını görürük. Əgər əvvəlki illərdə şagirdlər arasında biz hüquq, beynəlxalq münasibətlər və bu kimi digər sosial-humanitar sahələrə marağı görürdüksə, cari tədris ilində ən yüksək nəticə göstərmiş abituriyentlərimiz mühəndislik və texnoloji ixtisaslara qəbul olurlar. Bu isə özlüyündə çox ciddi bir sosial davranış dəyişikliyi. Artıq az yaşlı şagirdlər arasında aparılan sorğularda da çoxluğun kompüter mühəndisliyi və bu kimi ixtisaslara meyl etdiyi məlum olur.

Lakin qeyd edək ki, bu kimi məsələlərin müzakirəsi olduqca əhəmiyyətli olmaqla yanaşı, hədəfə çatmaq üçün bizdən eyni zamanda davamlı və qətiyyətli fəaliyyət tələb edir. Biz prosesin davamlılığı baxımından yarana biləcək riskləri də qeyd etməliyik. Fikrimizcə, bizim ən böyük riskimiz bu və ya digər mövzular ətrafında müzakirələr aparıb, nəticədə ortaya konkret məhsul qoymamaqdır. Mən istərdim ki, biz bu riski açıq və aydın görək və onu qəbul edək. Çünki riski qəbul etmək çox vacib məsələdir. Bizim nümunədə riskin əsas faktoru ondan ibarətdir ki, zaman gedir və ortada hər hansı bir məhsul yoxdur. Bu mənada mən əminəm ki, elm və ali təhsil müəssisələrimiz məhz “ortaya məhsul qoyma” sualının cavabı ətrafında resurslarını səfərbər edəcəklər.

Konfransla bağlı qeyd edildi ki, bir sıra beynəlxalq elmi bazalarda nəşr edilmiş məqalələr burada müzakirə ediləcək. Həqiqətən çox sevindirici haldır ki, Azərbaycan tədqiqatçıları yaşıl iqtisadiyyat və yaşıl biznes sahəsində aşardırmağa başlayıblar. Fikrimizcə, bu konfransın əsas nəticəsi o olardı ki, biz

ICLTIBM 2022
**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management**

buradan bizi düşündürən suallarla ayrılacaq. Sualların olması özlüyündə prosesin davamını, irəliləməsini zəruri edəcək.

Çıxışımın sonunda isə burada çox ümidverici və ilhamlandırıcı bir ortamın olduğunu xüsusilə qeyd etmək istərdim. Bugün həm məktəblilərimiz, həm də tələbələrimiz müxtəlif sahələrlə bağlı çox yaradıcı və maraqlı ixtiralar, kəşflər, modellər və ideyalar ortaya qoydular. Bu mənada bütün görülən işlərin əhəmiyyəti olduqca böyükdür. Artıq qeyd edildiyi ki, biz bu barədə düşünməyə başlamışıq və bu yolun başlanğıcıdır.

Eyni zamanda bu tədbirin təşkilində əməyi keçən bütün təşkilatçılara təşəkkürümü bildirirəm. Elm və Təhsil Nazirliyi olaraq yaşıl iqtisadiyyat, yaşıl enerji və ümumiyyətlə yaşıl cəmiyyət sahəsində istər ümumtəhsil müəssisələrində davranış dəyişiklikləri, istərsə də elm və ali təhsil müəssisələrində peşəkar kadr hazırlığı sahələrində əməyi keçən həmkarlarımıza minnətdarlığımı bildirirəm.

Diqqətinizə görə sağ olun. Konfransın işinə uğurlar arzu edirəm!

| ICLTIBM 2022 |
**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management** |

Mukhtar Babayev

*Minister of Ecology and Natural Resources of the Republic
of Azerbaijan - Azərbaycan Respublikası Ekologiya və Təbii Sərvətlər Naziri*

**Hörmətli cənab sədr,
Hörmətli qonaqlar,
Xanımlar və cənablar,**

İlk öncə icazə verin “Yaşıl iqtisadiyyat və ekoloji imperativlərə doğru yol: yeni çağırışlar, imkanlar və perspektivlər” mövzusunda konfransın təşəbbüskarı olan, Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Təbii ehtiyatlar, energetika və ekolojiya komitəsinin sədri cənab Sadiq Qurbanova, həmçinin Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti və digər təşkilatlara tədbirin təşkilinə görə minnətdarlığımı bildirim.

Burada iştirak edən müvafiq dövlət qurumları, özəl və akademik sektorun nümayəndələrini, Türkiyə və digər ölkələrdən gəlmiş hörmətli qonaqlarımızı salamlamağa şadam.

Heç kimə sirr deyil ki, cəmiyyətdə bir çox hallarda ətraf mühit məsələlərinə lazımı diqqət göstərilmir, ekoloji aspektlər bir növ ikinci dərəcəli, son növbədə baxılmalı olan məsələ kimi qiymətləndirilir.

Bu baxımdan düşünürəm ki, çox vacib mövzuya həsr olunmuş bu tədbir həmin yanaşmanı dəyişməyə töhfə verəcəkdir.

İqtisadiyyatın sürətli inkişafı ətraf mühitə mənfi təsirlərin artması və təbii sərvətlərin həddindən artıq istismarı ilə nəticələnmişdir. Ekoloji tarazlığın qorunub saxlanması, təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə, su, torpaq və atmosfer havasının çirklənmədən mühafizə edilməsi global çağırışa çevrilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının ekoloji siyasətinin əsas mahiyyəti insanların ekoloji təmiz mühitdə yaşamasını təmin etmək məqsədilə ekosistemlərin qorunması, təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə olunması ilə dayanıqlı inkişafın təmin edilməsi, ətraf mühitə minimal zərərli təsir, onun bərpa və qorunmasından ibarətdir.

İqtisadiyyat, cəmiyyət və ətraf mühit arasında zəruri balansın saxlanması yalnız inkişafın ekoloji təhlükəsiz və iqtisadi baxımdan optimal modelinin - davamlı inkişafın formalaşdırılması hesabına ola bilər.

Dövlətimizin rəhbəri tərəfindən təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2030: Sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər sənədində təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” ölkəsi 5 milli prioritetdən biri kimi müəyyən edilmişdir.

Sənəddə ətraf mühitin sağlamlaşdırılması və istilik effekti yaradan qaz emissiyasının azaldılması məqsədilə iqtisadiyyatın bütün sahələrində ekoloji təmiz “yaşıl” texnologiyalardan, alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə və enerji səmərəliliyinin artırılması məsələləri xüsusi qeyd olunur.

Qeyd edilən Milli Prioritetlər eyni zamanda BMT-nin “Dünyamızın transformasiyası: 2030-cu ilədək dayanıqlı inkişaf sahəsində Gündəlik”dən irəli gələn öhdəliklərin icrası istiqamətində də xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Ətraf mühitin mühafizəsi istiqamətində müəyyən olunmuş təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” prioritetinin reallaşdırılması üçün iqtisadi inkişafı bərabər, ölkədə təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə, su ehtiyatları və tullantıların idarə olunması, ekoloji dost texnologiyaların tətbiqi, atmosfer havasının mühafizəsi, ekoturizmin və akvakulturanın inkişafı, meşə və yaşıllıq ərazilərinin artırılması, idarəetmə prosesində informasiya texnologiyalarından istifadə və digər sahələrdə müasir yanaşmaların tətbiqinə başlanılmışdır.

Yaşıl iqtisadiyyat cəlbedici olduğu qədər də bahalı konsepsiyadır. Azərbaycanda iqtisadiyyatın yaşıl texnologiyalar əsasında inkişafına, infrastrukturun müasirləşdirilməsinə, innovativ yanaşmaların tətbiqinə investisiyalar ildən-ilə artır. Biz əminik ki, böyük investisiya tələb edən sahələrin inkişafı, misal üçün alternativ enerji mənbələrindən istifadənin genişləndirilməsi və ya ekoloji təmiz kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının artırılması, son nəticədə ətraf mühitin mühafizəsi və insan sağlamlığının qorunması baxımından özünü doğruldur.

| ICLTIBM 2022 |
**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management** |

İqtisadiyyatın dinamik inkişafı ilə əlaqədar, xüsusilə tikinti sektorunun xammala olan tələbatını ödəmək məqsədilə geoloji axtarış və kəşfiyyat işləri, yataqların istismara cəlb olunması, bu sahədə yeni texnologiyaların tətbiqi, maddi-texniki bazanın müasirləşdirilməsi və dağ-mədən sənayesinin inkişafı aktual məsələlərdəndir.

2023-cü ilin yazında Bakıda geoloji kəşfiyyat və dağ-mədən sənayesində əsas tendensiyalara dair beynəlxalq elmi-praktik Geoloji Forum keçiriləcəkdir. Forumda yaşıl iqtisadiyyatın geologiya və mədənçixarma ilə qarşılıqlı əlaqəsi, o cümlədən enerji istehlakının azaldılması, təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə və ətraf mühitə təsirlərin minimuma endirilməsi məsələləri müzakirə olunacaqdır.

Qarşımızda duran əsas məsələlərdən biri də işğaldan azad edilmiş ərazilərə Böyük Qayıdış çərçivəsində həmin ərazilərdə təbii ekosistemin, bioloji müxtəlifliyin, habelə nadir və itməkdə olan bitki növlərinin bərpa edilərək sağlamlaşdırılmasıdır.

Xüsusilə qeyd etmək istərdim ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə bərpa olunan enerji potensialı, müasir texnologiyaların tətbiqi ilə “ağıllı şəhər”/“ağıllı kənd” və “Yaşıl Enerji Zonası” konsepsiyalarının reallaşdırılması burada 2050-ci ilədək “netto sıfır emissiya” zonası yaradılmasına imkan yaradacaqdır.

Həyata keçirilən çoxşaxəli fəaliyyətlər çərçivəsində dövlət orqanları ilə yanaşı, akademik və özəl sektorun, qeyri-hökumət təşkilatlarının imkanlarından yararlanmaq, intellektual potensiala malik müəllim və tələbələrin yeni yanaşmalarından istifadə etmək və bütün maraqlı tərəflərin birgə fəaliyyətini təmin etməyi məqsəduyğun hesab edirik.

Yaşıl iqtisadiyyata keçidin təmin edilməsi sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq da çox əhəmiyyətlidir. Buna görə də biz bu sahədə müxtəlif ölkələr və təşkilatlarla iş birliyinin inkişaf etdirilməsi və əməkdaşlığın genişləndirilməsinə maraqlıyıq.

Xüsusilə qardaş Türkiyə ilə bu istiqamətdə uğurlu əməkdaşlığımızı qeyd etmək istərdim. Ətraf mühitin qorunması, balıqçılıq, meşə təsərrüfatı, meteorologiya, mədənçilik və digər sahələrdə əməkdaşlığımız inkişaf edir.

Hazırda Türkiyə Respublikasının Kənd Təsərrüfatı və Meşə Nazirliyi ilə birlikdə Cəbrayıl rayonunda "Azərbaycan-Türkiyə Beynəlxalq Meşə Təlim Mərkəzi"nin, "Ağıllı Tingçilik" sahəsinin yaradılması və “Dostluq meşəsi”nin salınması istiqamətində intensiv işlər gedir.

Çıxışımın sonunda bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, biz yalnız resurslardan səmərəli istifadə və dairəvi iqtisadiyyat siyasəti vasitəsilə təbii ehtiyatların qorunması, davamlı istifadəsi və idarə edilməsinə nail ola bilərik.

Konfransın işinə uğurlar arzulayıram.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm.

| ICLTIBM 2022 |
**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management** |

Samir Valiyev

Deputy Minister of Energy of the Republic of Azerbaijan

Yeşil Dönüşüm ve Çalışma Hayatı

Hörmətli konfrans iştirakçıları

Bütün dünyada olduğu kimi, ölkəmiz üçün də artıq prioritetə çevrilən yaşıl iqtisadiyyat mövzusunda həsr olunmuş bu mötəbər beynəlxalq konfransda ilk növbədə hamınızı ürəkdən salamlayır və bu gözəl təşəbbüsə, habelə konfransa dəvətə görə Milli Məclisin Təbii ehtiyatlar, energetika və ekologiya komitəsinin sədri cənab Sadiq Qurbanova və Dövlət İqtisad Universitetinin rektoru cənab Ədalət Muradova təşəkkürümü bildirmək istəyirəm.

Bildiyiniz kimi, son dövrlərdə fəsadlarını artıq kəskin şəkildə göstərməyə başlayan qlobal istiləşmə planetimizin gələcəyi üçün çox böyük təhlükə yaradır. Ekoloji tələblər gözlənilmədən iqtisadi fəaliyyətin həyata keçirilməsi və resursların səmərəsiz istifadəsi qaçılmaz olaraq getdikcə miqyası artan problemlərin yaranmasına səbəb olmuş, ekoloji dayanıqlılıq ciddi şəkildə pozulmuş, resursların tükənməsi və ətraf mühitə atılan emissiyaların miqdarı qorxulu həddə çatmışdır.

Təbii ki qarşımızda duran əsas vəzifə ilk növbədə ekoloji təhlükəsizliyə nail olmaqdır ki, bunun da yeganə çıxış yolu yaşıl iqtisadiyyata keçid və resursların səmərəli istifadəsidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, atmosferə atılan emissiyaların təqribən 70 faizi energetika sahəsinin payına düşür və bu səbəbdən dünya ölkələrinin böyük əksəriyyəti yaşıl energetikaya transformasiya təşəbbüsünə qoşularaq islahatlar aparır, böyük layihələr həyata keçirirlər.

Beləliklə, 20-ci əsrin sonları və 21-ci əsrin əvvəllərində geniş vüsət almağa başlayan bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə edilməsi enerji keçidində və dəyişkən enerji mənbələrindən istifadə edilməklə ənənəvi enerji mənbələrinin payının azaldılmasında mühüm rol oynamağa başlamışdır. Xüsusilə elektroenergetika sektorunda əldə edilən nəticələr qeyd olunan problemlərin həll olunacağı ilə bağlı bir nikbinlik yaradır.

Belə ki, elektroenergetika sektorunda hər il təqribən 300 milyard dollara qədər investisiya bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadəyə qoyulur. Yeni texnologiyaların yaradılması və təkmilləşdirilməsi daim diqqət mərkəzində saxlanılır. Son bir neçə ildir ki, elektrik enerjisinə artan tələbatın qarşılınması demək olar ki bərpa olunan enerji hesabına təmin edilir. Artıq elektrik enerjisi istehsalının təqribən 28%-i bərpa olunan enerji mənbələrinin payına düşür. Qoyuluş gücündə isə BOEM-n payı 35%-ə yaxınlaşmışdır.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” sənədi ilə “TƏMİZ ƏTRAF MÜHİT VƏ “YAŞIL ARTIM” ÖLKƏSİ” beş əsas prioritetindən biri olaraq qəbul edilmişdir. “Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”na bu prioritet üzrə çoxsaylı tədbirlər daxil edilmişdir ki, bu da energetika sektorunda enerji keçidinə nail olunmasında, resurslardan səmərəli istifadə edilməsində mühüm rol oynayacaqdır.

Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, Milli Məclisin Təbii ehtiyatlar, energetika və ekologiya komitəsinin də dəstəyi ilə həm bərpa olunan enerji, həm də enerji resurslarından səmərəli istifadə sahəsində iki mütərəqqi qanun qəbul edilmişdir və hazırda alt qanunvericilik bazasının formalaşdırılması işləri yekunlaşmaq üzrədir.

Cənab Prezidentin tapşırığı ilə 2030-cu ilə qədər bərpa olunan enerji mənbələrinin elektrik enerjisi qoyuluş gücündə payının 30%-ə çatdırılması nəzərdə tutulur. Və bu hədəfə külək və günəş enerjisindən istifadənin genişləndirilməsi hesabına nail olunacaqdır. Artıq bildiyiniz kimi, Səudiyyə Ərəbistanının “ACWA Power” şirkəti ilə 240 MVt gücündə külək enerjisi, Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin “Masdar” şirkəti ilə 230 MVt gücündə günəş enerjisi layihəsinin icrası üçün investorlarla müvafiq müqavilələrin imzalanması təmin edilmiş və layihələrin icrasına başlanılmışdır. İki layihənin icrası nəticəsində illik təqribən 330 milyon kubmetr təbii qaza qənaət edilməsi nəzərdə tutulur ki, bu da il ərzində təqribən 600 min ton emissiyanın ətraf mühitə atılmasının qarşısını alacaqdır. Bundan əlavə

ICLTIBM 2022
**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management**

olaraq, işğaldan azad edilmiş ərazidə, Cəbrayıl rayonunda 240 MVt gücündə günəş elektrik stansiyasının tikintisi ilə bağlı BP şirkətilə işlər davam edir.

Azərbaycanla Avropa İttifaqı arasında iyul ayında imzalanmış enerji sahəsində Strateji Tərəfdaşlığa dair Anlaşma Memorandumu qaz tədarükünün 2027-ci ilə qədər iki dəfə artırılaraq 20 milyard kubmetrə çatdırılması ilə bərabər “yaşıl” enerjinin, xüsusilə də Xəzər dənizinin külək enerjisi və “yaşıl” hidrogenin istehsalı - ixracı üzrə əməkdaşlığı da əhatə edir. Bu çərçivədə “Masdar” şirkəti ilə imzalanmış memoranduma uyğun olaraq ilkn mərhələdə 4 min MVt, o cümlədən 2000 MVt gücündə dənizdə külək, 1000 MVt gücündə quruda külək və 1000 MVt gücündə quruda günəş enerjisi layihələri üzrə müzakirələr aparılır.

İstehsal olunacaq “yaşıl” elektrik enerjisinin cari ildə təməli qoyulmuş “Cəbrayıl” enerji qovşağından başlayaraq Zəngəzur dəhlizi vasitəsi ilə Türkiyə üzərindən, eləcə də Gürcüstan-Rumıniya Qara Dəniz sualtı elektrik və rəqəmsal qoşulma xətti vasitəsilə ixracı imkanları nəzərdən keçirilir və qiymətləndirilir.

Sözsüz ki, bu tədbirlər və layihələr enerji keçidində və nəticədə yaşıl iqtisadiyyata keçiddə mühüm rol oynayacaqdır.

Yekunda diqqətinizə görə təşəkkür edir və konfransın işinə uğurlar arzulayıram.

|ICLTIBM 2022|
**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management** |

Prof. Dr. Hakan Karataş
ASELSAN Deputy General Manager

Değerli katılımcılar,

Bugün, ülkemizin ve dünyamızın sürdürülebilir geleceğine ve başarısına değer katmaya gönül vermiş siz kıymetli katılımcıların, liderlerin arasında bulunmaktan duyduğum memnuniyeti en başta ifade etmek istiyorum.

Liderliği, teknolojiyi ve sürdürülebilirliği konuşacağımız, farklı fikirlerle besleneceğimiz etkinliğimiz (ICLTIBM), eminim ki geleceğin organizasyonlarına ve liderlerine de yol gösterici olacaktır.

Günümüzde artık klasik organizasyonlar; kesinlik, hiyerarşi, iş bölümü, tepeden yönetim, tek bir bakış açısı, rakip, bürokrasi kelimeleri ile tanımlanırken Kuantum organizasyonlar ise hiyerarşiden uzak, farklı fikirlere açık, iş birliği, esneklik, yenilikçi kelimeleri ile tanımlanıyor. Kuantum liderlik de insanlara ve takıma güvenmeyi, tüm şartlarda rahat ve diyalog halinde kalmayı, esnek olmayı, değişime hazırlıklı ve açık olmayı vurguluyor.

Yaşadığımız dünya artık, geleceğin de risklerini görerek akılcı, her görüşe açık, esnek adımlarla ilerleyen liderlere ihtiyaç duyuyor.

Bireysel ya da kurumsal fark etmez; kısa vadeli düşünürsek, uzun vadeli hedefler için konfor alanından çıkamazsak, geleceğin risklerini göremezsek, tükeniş kaçınılmaz bir son olur.

Uzun vadeli riskleri görmek, iyi analiz edebilmek ve değişime liderlik etmek gerekiyor.

“Gerçek liderlik” bugün dünyada eksikliği en çok hissedilen kaynaklardan birisi. Şirket de olsa birey de olsa lideri inşa eden ana unsurların başında “güven” geliyor.

İçinde bulunduğunuz ekosistem size sağlam bir güven duyuyorsa liderlik için en önemli ilk kazanımı sağladığınız anlamına geliyor.

Güven konusunda ilk adım lider tarafından atılır. Lider, kendisinin güvenilir olduğunu hissettirip, aynı şekilde karşısındakilere de güven duyma isteğini ortaya koyar. İster birey, ister şirket olsun bu beklenti hep aynı döngü içinde olur.

Güven kazanmak da kolay bir iş değildir. Bir defa güven en başta, şeffaflık ve samimiyet gerektirir. Her şeyden önce takım oyuncuları liderlerine inanmak ve güvenmek isterler.

Bizler ASELSAN’da sürdürülebilir yaklaşımlar konusunda da, milletimizin bize olan güvenle, dürüstlikle ve samimiyetle savunma sanayimize liderlik ediyoruz.

Savunma teknolojileri gibi bir alanda geleceği de düşünerek yeşil politikalar üretiyor, büyük sosyal sorumluluk projelerine imza atıyor, toplumun güvenliğinden öte; toplumun refahı, dünyamızın geleceği için de dertleniyor, çalışıyor ve üretiyoruz.

Türkiye’de Borsa İstanbul’da işlem gören ve kurumsal sürdürülebilirlik performansları üst seviyede olan şirketlerin paylarının yer aldığı BIST Sürdürülebilirlik Endeksi oluşturuldu. Bu endeks, şirketlerin küresel ısınma, doğal kaynakların tükenmesi, su kaynaklarının azalması, sağlık, güvenlik, istihdam gibi Türkiye ve dünya için önemli olan sürdürülebilirliğe ilişkin meselelere nasıl yaklaştıklarını ortaya koyuyor. Şirketlerin faaliyetlerinin ve aldıkları kararların bağımsız bir gözle değerlendirilmesini ve bir anlamda tescil edilmesini sağlıyor. ASELSAN’da BIST’te Sürdürülebilirlik Endeksi içerisinde yer alan şirketlerden biri olarak bu alandaki uygulamalarını, projelerini ve başarılarını her geçen gün daha da ileriye taşıyor.

47 yıldır ürettiğimiz ileri teknolojilerle hayatın birçok farklı alanında önemli görevler aldık. Artık sürdürülebilirliği de ön plana alarak Türkiye’yi geleceğin dünyasına taşımaya karar verdik. Üstelik sadece yönetimsel süreçlerimizle, uygulamalarımızla değil; ortaya koyduğumuz milli ürün ve sistemlerimizle de sürdürülebilir gelecek için insanlığa hizmet ediyoruz.

Biz de ASELSAN olarak, iklim değişikliği konusundaki başarılarımızla, uygulamalarımızla, sistem ve çözümlerimizle ülkemizin hedeflerine destek oluyoruz.

Çevreye duyarlı yaklaşımımızın bir sonucu olarak gerçekleştirilen faaliyetlerin en önemlilerinden bir tanesi de 2012 yılından bu yana dâhil olduğumuz dünyanın en kapsamlı çevre girişimlerinden olan Karbon Saydamlık Projesi (Carbon Disclosure Project-CDP) oldu.

|ICLTIBM 2022|
**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management** |

CDP İklim Değişikliği kapsamındaki puanımızda her yıl iyileşme sağlayarak, 2018 yılında küresel ve ülke ortalamasının üstünde performans seviyesine ulaştık. 2018 yılından itibaren de küresel ortalamanın üzerindeki puanımız ile iklim değişikliği faaliyetlerimize gösterdiğimiz önemi yansıtmaktayız.

ASELSAN olarak, ileriki yıllarda daha da büyük önem arz edeceği öngörülen “Su Yönetimi” konusunda da 2020 yılı itibari ile gerekli çalışmaları yapmaya başladık. ASELSAN ailemizin güçlü değerleri ile Su Politikamızı oluşturduk.

“Su ile ilgili ulusal ve uluslararası alanda geliştirilen sürdürülebilirlik programlarını dikkatle izlemeyi, sürdürülebilirlik amaçlarını takip etmeyi ve sürdürülebilirlik katma değerini en üst düzeyde oluşturmayı” taahhüt ettiğimiz Su Politikamız ile 2021 yılı itibari ile CDP Su Raporlamasında ilk kez yer aldık.

CDP İklim Değişikliği çalışmamızda gösterdiğimiz liderliğimizi bu değerli mirasın korunmasında da göstermeyi tüm ASELSAN ailesi olarak kendimize misyon edindik. CDP Su Raporlamasında A-derecesini alarak, 2021 yılının sonunda dünyadaki önemli firmalar arasında yerimizi aldık ve çevre unvanlarımız arasına “Su Lideri”ni de ekledik.

ASELSAN, CDP (Karbon Saydamlık Projesi) İklim Değişikliği Tedarik Zinciri Yönetiminde A-puanını alarak, küresel ve ülke ortalamasının üstünde bir performans sergiledi.

ASELSAN’da hayata geçirdiğimiz “Sıfır Atık Projesi” çalışmalarımızın en güzel örneklerinden birini oluşturuyor. ASELSAN bünyesindeki atıkların yönetimini kapsayan, etkin ve geniş çaplı bir atık yönetimi sistemini uzun yılladır ilgili mevzuata uygun olarak başarıyla yürütüyoruz. ASELSAN’ımızın Sıfır Atık Yönetim Sistemini ise 2019 yılında oluşturduk. Döngüsel ekonominin çalışmalarımıza bir yansıması olan bu projemizde çalışanlarımızın üstlendiği her bir sorumluluk, hedefimize giden yolda eşsiz bir katkı sağladı. Tüm dünyada çevre otoriteleri tarafından en prestijli yarışmalar arasında gösterilen, İngiltere merkezli The Green Awards’da “Atık Yönetimimiz” ile 2021 yılında ödül almaya hak kazandık.

Milli teknolojiler için akıl ve alın dökerken dünyanın geleceğiyle de dertleniyoruz.

Tesislerimizin teknolojik altyapılarında ve bina tasarımlarında yeşil çözümlere öncelik veriyoruz. Doğa dostu ürünlerin kullanılmasının yanı sıra konvansiyonel enerji kaynaklarının tüketimini azaltmak ve verimliliğe katkı sağlamak adına proje ve uygulamalar geliştiriyoruz.

Geleceğimize yaptığımız katkılar artarak devam edecek. Bugün burada bizimle birlikte olan tüm liderlerimizin ve kurumlarımızın daha yeşil bir gelecek, daha refah bir toplum hedefiyle çalışacaklarına eminim.

Kardeşimiz Azerbaycan’da bulunmamızın çok güzel bir sebebi var. ASELSAN olarak milli teknolojilerimizle yıllardır kardeşlerimizin yanındayız. HAKİM Projesi kapsamında hayata geçireceğimiz yeni teknolojiler ve bunları barındıran sistemler, alt yapılar ve binalar hem kardeşliğimize hem de Azerbaycan’ın gücüne güç katacak. HAKİM Projesi çerçevesinde geliştirdiğimiz Hava Komuta Kontrol Sistemi, kardeşlerimiz büyük bir kuvvet çarpanı olacak. Tek millet iki devlet anlayışıyla gelişmeye, büyümeye ve birbirimizi savunmaya devam edeceğiz.

Hepinizi sevgiyle selamlıyor; aramızda ve arkamızda olduğunuz, kıymetli vakitlerinizi ayırıp dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

ICLTIBM 2022
**10th International Conference on Leadership, Technology,
Innovation and Business Management**

PROCEEDINGS

CEO'LARIN YEŞİL DÖNÜŞÜMCÜ LİDERLİĞİ FİRMANIN REKABET AVANTAJINI GELİŞTİRİR Mİ? YEŞİL ÜRÜN İNOVASYONUNUN ARACILIK ROLÜ

Burcu ÖZGÜL (a), Cemal ZEHİR (b)

- (a) Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Topkapı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü, burcuogul@topkapi.edu.tr
(b) Prof. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, czehir@yildiz.edu.tr

ÖZET

Üst kademeler teorisi ve doğal kaynak temelli görüşten yararlanan bu çalışma, CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliği ve firmanın rekabet avantajı arasındaki ilişkiyi analiz etmekte ve yeşil ürün inovasyonunun aracılık etkisini incelemektedir. Veriler, yüksek teknoloji kullanan 215 firmadan toplanmıştır. Analizi gerçekleştirmek için Smart PLS 3 analiz programı kullanılmıştır. Türkiye'de yüksek teknoloji kullanan firmalara dayanan ampirik sonuçlar, CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliğinin hem yeşil ürün inovasyonunu teşvik ettiği hem de firmanın rekabet avantajını geliştirdiğini ortaya koyuyor. Ayrıca, sonuçlar yeşil ürün inovasyonunun, CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliği ile firmanın rekabet avantajı arasındaki ilişkiye kısmi aracılık ettiğini göstererek literatüre katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Dönüşümcü Liderlik, Yeşil Ürün İnovasyonu, Rekabet Avantajı

DOES THE GREEN TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP OF CEOS IMPROVE THE COMPANY'S COMPETITIVE ADVANTAGE? MEDIATION ROLE OF GREEN PRODUCT INNOVATION**ABSTRACT**

Drawing on upper Echelons Theory and a Natural Resource-Based View, this study analyzes the relationship between CEOs' green transformational leadership and firm's competitive advantage, and examines the mediating effect of green product innovation. Data were collected from 215 companies using high technology. Smart PLS 3 analysis program was used to perform the analysis. Empirical results based on high-tech firms in Turkey reveal that CEOs' green transformational leadership both encourages green product innovation and improves the firm's competitive advantage. In addition, the results contribute to the literature by showing that green product innovation partially mediates the relationship between the green transformational leadership of CEOs and the competitive advantage of the firm.

Keywords: Green Transformational Leadership, Green Product Innovation, Competitive Advantage

1. GİRİŞ

Doğal kaynak temelli görüş, ticari firmaların gelecekte doğaya bağımlı olacağını ve yalnızca çevresel sürdürülebilirliğe sahip temel iş stratejileri ve yetenekleri olan ticari firmaların hayatta kalacağını varsaymaktadır (Hart, 1995). Çevresel baskı ve pazardan gelen cazibe, firma inovasyonunun yeni bir trendi haline gelen yeşil ürün inovasyonunu motive etmektedir (Dangelico ve Pontrandolfo, 2015). Yeşil ürün inovasyonu, çevresel etkiyi azaltmayı amaçlayan yeni veya değiştirilmiş ürün olarak tanımlanabilir (Horbach, Rammer ve Rennings, 2012; Ghisetti ve Rennings, 2014). Bu yaklaşım, çevre dostu malzemeler veya geri kazanılmış malzemelerin kullanımı ve ürünlerin kullanımı sırasında enerji tasarrufu ve kirliliğin önlenmesine yönelik ürün modifikasyonlarını içermektedir (Horbach, Rammer ve Rennings, 2012; Amores-Salvadó, Castro ve Navas-lópez, 2014; Ghisetti ve Rennings, 2014).

Küresel düzeyde yaşanan çevresel zorluklarla başa çıkabilmek ve pazarın cazibesine cevap verebilmek, kişisel çıkarların ötesine geçen yeni bir liderlik tarzını da gerektirmektedir. Bu anlamda,

yeşil dönüşümcü liderlik, çevresel hedeflere ulaşmak için en popüler liderlik teorisi olmuştur (Çop vd., 2021). Yeşil dönüşümcü liderlik, çalışanların ihtiyaçlarını destekleyerek, çevresel başarıları geliştiren bir ilham kaynağıdır (Singh vd., 2020). Bu liderler, net bir yeşil vizyon sunarak, astlarını organizasyona, topluma ve çevreye fayda sağlayan yeşil hedeflere ulaşmak için sürdürülebilir davranışlar sergilemeye motive etmektedirler. Aynı zamanda yeşil yönetim kültürüne öncelik vererek, astlarını piyasadan bilgi öğrenerek değişen piyasa dinamiklerine tepki vermeye teşvik etmektedirler (Chen vd., 2014).

Yeşil dönüşümcü lider tarafından açık, paylaşılan ve entegre bir vizyonun tanımlanması ve iletilmesi, rekabet avantajının temel bir kaynağı olarak kabul edilmektedir. Paylaşılan bir vizyon, çalışanları, firmanın daha iyi performans sergilemesini sağlamak için örgütsel hedeflere yönelik çabalara katkıda bulunmaya motive edebilecek ortak bir stratejik yön sağlamaktadır. Firmanın CEO'ları, firma üyelerine stratejik yeşil hedefler ve görevler için ortak bir yön sağlamak için yeşil, paylaşılan bir vizyon iletebilir. Bu nedenle, CEO'ların yeşil dönüşümcü liderlik tarzını sunmaları firmanın rekabet avantajını geliştirebilir. (Chen vd., 2014). İlgili literatür taramasında da yeşil dönüşümcü liderlik tarzının firmanın rekabet avantajı üzerindeki etkisinin incelenmediği görülmektedir. Bu çalışma literatürdeki bu boşluğu doldurarak hem literatüre hem de uygulamaya katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda yüksek teknoloji kullanan firmaların CEO'larının yeşil dönüşümcü liderliği yeşil ürün inovasyonunu ve firmanın rekabet avantajını geliştirebilir mi sorusu bu araştırmanın kapsamındadır.

Kısaca, bu çalışmada üst kademeler teorisi ve doğal kaynak temelli teoriye dayalı dört araştırma sorusu tartışılmaktadır. Bunlardan ilki: CEO'larının yeşil dönüşümcü liderliği yeşil ürün inovasyonunu etkiler mi? İkincisi: CEO'larının yeşil dönüşümcü liderliği firmanın rekabet avantajını etkiler mi? Üçüncüsü: Yeşil ürün inovasyonunu firmanın rekabet avantajını etkiler mi? Dördüncüsü: Yeşil ürün inovasyonunu, CEO'larının yeşil dönüşümcü liderliği ile firmanın rekabet avantajı arasındaki ilişkiye aracılık ediyor mu?

2. HİPOTEZ GELİŞTİRME

2.1. Yeşil Dönüşümcü Liderlik ve Yeşil Ürün İnovasyonu

Yeşil dönüşümcü liderlik, yenilikçi bir iklim yaratmada ve astlarını ekolojik zararı azaltmak için sıra dışı çözümler bulmaya teşvik etmede popüler bir liderlik tarzıdır (Wang vd., 2018). Bu liderlik tarzını uygulayan bireyler, astlarını çevresel uygulamalar konusunda eğitmekte ve onlara çevre yönetimine katılma fırsatları sunmaktadırlar (Mittal ve Dhar, 2016). Çevre dostu ürün ve süreçlerin üretimi veya geliştirilmesi, çevre dostu ilkelerin kullanılması, emisyonların düşürülmesi, üretim ve tasarımda daha az malzeme kullanımı, yeşil hammadde kullanımı, daha az elektrik ve su kullanımı gibi firma uygulamalarının uygulanması yeşil inovasyon olarak ifade edilebilir (Albort-Morant vd., 2016). Mevcut literatür, üstün performans elde etmek için yeşil uygulamaları (Li vd., 2020) ve yeşil ürünleri (Chen ve Chang, 2013) geliştirmek için yeşil dönüşümcü liderlik tarzının benimsenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte, yeşil dönüşümcü liderlik literatürü henüz gelişme aşamasında olup, yeşil dönüşümcü liderlerin yeşil ürün inovasyonunu geliştirdiği fikri yeterince araştırılmamıştır. Sadece Çin'de yapılan bir çalışma yeşil dönüşümcü liderlerin, yeşil ürün ve yeşil süreç inovasyonunu etkilediğini göstermektedir (Begum vd., 2022). Yakın tarihli iki çalışma ise, yeşil ürün ve yeşil süreç inovasyon ayrımı yapmaksızın yeşil dönüşümcü liderlik davranışının yeşil inovasyonunu geliştirdiğini göstermektedir (Begum vd., 2021; Sun vd., 2022). O halde, yeşil dönüşümcü liderler, astlarını yeşil ürün ve yeşil süreç inovasyon önlemlerini başlatmaya dahil etmek için piyasadan yeni ve güncel eğilimler ve bilgiler edinmeye teşvik edebilirler. CEO'lar, üst kademeler teorisine dayalı olarak firmaların stratejik seçimlerini etkileyebilir ve dönüşümcü liderlik CEO'ların önemli bir özelliğidir ve dolayısıyla firmaların yeşil ürün inovasyona yönelmelerinde CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliği öncül rol oynayabilir (Huang vd, 2021). Bu araştırma üst kademeler teorisine dayanarak, yüksek teknoloji kullanan firmaların CEO'larının yeşil dönüşümcü liderlik tarzını sergilediklerinde yeşil ürün inovasyonunun gelişimini destekleyebileceklerini savunmaktadır. Bu argümanlara dayanarak, aşağıdaki hipotezi öneriyoruz:

Hipotez 1: CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliğinin yeşil ürün inovasyonu üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

2.2. Yeşil Ürün İnovasyonu ve Rekabet Avantajı

Yeşil inovasyon, çevresel performansı artıran veya çevresel zararı azaltan herhangi bir yenilik olarak anlaşılabilir. (Kanerva vd., 2009; Oltra ve Saint Jean, 2009)

Mengüç vd. (2010), yeşil inovasyona yönelen firmaların rakiplerini geride bırakacaklarını ve müşterilerine firmalarının çevre dostu olduğunu gösterebildikleri için ilk hareket eden avantajı açısından rekabet avantajına sahip olacaklarını iddia etmektedirler. Ayrıca, iyi çevre uygulamalarına sahip firmalar çevresel itibarlarını artırabilirler (Miles ve Covin, 2000). Dahası, çevreye dost uygulamalar, satışları artırabilir (Delmas vd., 2011). Yeşil ürün inovasyonu bir firmayı rakiplerinden farklılaştırdığı için, firmalara rekabetçi avantajlar sağlayabilir. Daha yüksek hizmet kalitesi getiren ürünleri, hizmetleri ve süreçleri basitleştirir ve iyileştirir, bu da şirketin daha yüksek müşteri memnuniyeti elde etmesine ve pazar payını genişletmesine olanak tanmaktadır (Jung vd., 2018; Wang vd., 2020). Mevcut araştırma kanıtları, yeşil inovasyonun firma verimliliğini artırdığını, firmanın itibarını iyileştirdiğini, yeni pazarların geliştirilmesine yardımcı olduğunu (Chen 2008; Chen vd., 2006) ve bir firmanın ilk hamle avantajının kaynağı olabileceğini göstermektedir. Bu argümanlara dayanarak, aşağıdaki hipotezi öneriyoruz:

Hipotez 2: Yeşil ürün inovasyonunun firmanın rekabet avantajı üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

2.3. Yeşil Dönüşümcü Liderlik ve Rekabet Avantajı

Üst kademeler teorisine göre CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliği, örgütsel iklim, sistem ve stratejiler üzerindeki etkileri ile rekabet avantajını olumlu yönde etkileyebilir (Jung vd., 2003). Dolayısıyla, yeşil dönüşümcü liderlik, bir firmanın sadece içsel değerlerini ve çevresel performansını değil, aynı zamanda rekabet avantajını etkileyebilir. Bilindiği üzere, yeşil uygulamaları gerçekleştiren bir firmanın temel hedefi çevresel performansı artırabilmekle birlikte rekabet avantajı elde edebilmektir. O halde, yeşil dönüşümcü liderin rolü, firmanın hem çevresel hem de ekonomik hedeflerine ulaşabilmeyi sağlayabilmektir (Kim ve Stephenova, 2018). Bildiğimiz kadarıyla, mevcut araştırmaların hiçbiri yeşil dönüşümcü liderlerin rekabet avantajı üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkisini dikkate almamıştır. Yeşil kültürü içinde barındıran bir firmada, çevre koruma herkesin günlük rutinlerinde yer almakta ve her çalışan aktif olarak çevre sorumluluğunu üstlenmekte, bu da çevrenin korunmasına tam katılımın olduğu bir atmosfer yaratarak çevre dostu davranışları teşvik etmektedir. Çevre koruma davranışı, firmanın çevre dostu imajını oluşturmaya ve satışlarını ve pazar payını artırmaya yardımcı olabilir (Yu ve Huo, 2019). Literatür, bir işletmenin olumsuz çevresel etkileri azaltmaya yönelik proaktif çabaları ile rekabet avantajı arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir (Aguilera-Caracuel ve Ortiz-de-Mandojana, 2013). Dolayısıyla Üst kademeler teorisi merceğinden hareketle CEO'ların yeşil dönüşümcü liderlik tarzı benimseyerek proaktif çabaları firmanın rekabet avantajını olumlu etkilemesi olası görünmektedir. Bu argümanlara dayanarak, aşağıdaki hipotezi öneriyoruz:

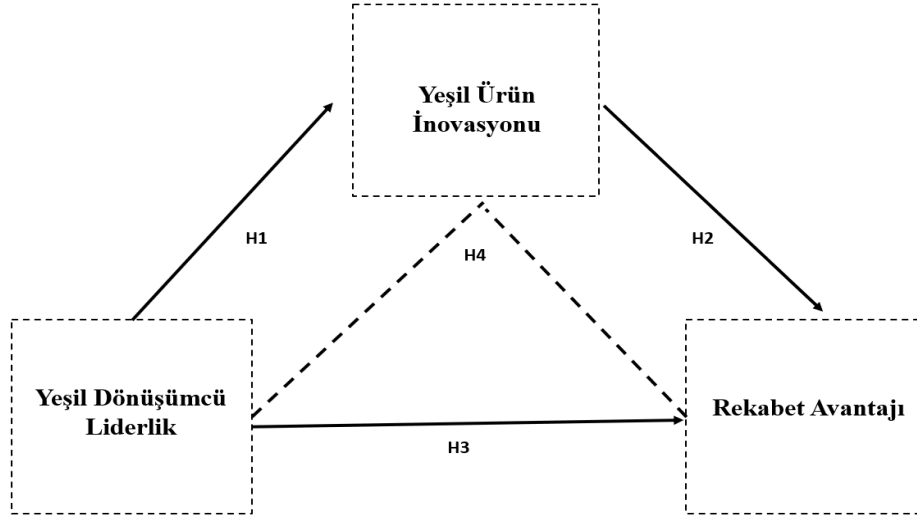
Hipotez 3: CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliğinin firmanın rekabet avantajı üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

2.4. Yeşil Dönüşümcü Liderlik, Yeşil Ürün İnovasyonu ve Rekabet Avantajı

Üst kademeler teorisi ve doğal kaynak temelli teori bağlamında H1 hipotezinde tartışıldığı üzere, CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliği, yeşil ürün inovasyonunun geliştirilmesi için bir temel sağlayabilir (Begum vd., 2022; Chen ve Chang, 2013; Singh vd., 2020; Sun vd., 2022). Ayrıca H2 hipotezinde tartışıldığı gibi, yeşil ürün inovasyonu firmanın rekabet avantajının gelişimini kolaylaştırabilir (Chen 2008; Chen vd., 2006). Bunu dikkate alarak bu çalışma, yeşil ürün inovasyonunu, CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliklerinin etkilerini yüksek teknoloji kullanan firmalar bağlamında rekabet avantajını geliştiren temel bir mekanizma olarak hizmet ettiğini önermektedir. Böylece bu çalışma, özellikle yüksek teknoloji kullanan firmalar bağlamında CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliklerinin yeşil ürün inovasyonu aracılığıyla firmanın rekabet avantajını etkilediğine dair bir açıklama ve değerlendirme sağlayarak literatüre katkıda bulunmaktadır. Buradan hareketle, mevcut çalışma aşağıdaki hipotezi önermektedir:

H4: Yeşil ürün inovasyonu, CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliği ile firmanın rekabet avantajı arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir.

Şekil 1 araştırma çerçevesini göstermektedir.

Şekil 1. Araştırma Çerçevesi

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Öngörülen hipotezler, ISO 14001 belgesine sahip yüksek teknoloji kullanan firmalarla yapılan bir anketten toplanan birincil verilerle test edilmiştir. Verilerin toplanması için bu firmalarla iletişime geçilerek araştırma hakkında gerekli bilgiler verilmiştir. Ankete katılmayı kabul eden firmalardan e-posta adresleri alınmış ve anket formları bu adreslere gönderilmiştir. Ortak yöntem varyansından kaçınmak için, mevcut araştırmadaki çeşitli yapıların yanıtlayıcıları aynı değildi. Yeşil dönüşümcü liderliğin katılımcıları çevre ve sürdürülebilirlik departmanlarının yöneticileriydi. Rekabet avantajı ölçeğinin yanıtlayıcıları pazarlama ve finans departmanlarının yöneticileriydi. Yeşil ürün inovasyonunun yanıtlayıcıları ise ARGE departmanı yöneticileriydi. Tüm veri toplama süreci Temmuz ile Kasım 2021 arasında dört ay sürdü. Ankete, ISO 14001 sertifikasına sahip kullanılabilir 215 firma yanıt verdi.

3.2. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Bu çalışmanın anket formu üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliğinin ölçümlerini, ikincisi yeşil ürün inovasyonu ölçümlerini ve üçüncü bölüm rekabet avantajı ölçümlerini içerir. Mevcut araştırmadaki tüm yapılar yansıtıcı maddeler kullanılarak ölçülmüştür. Yeşil dönüşümcü liderlik ($\alpha=0,903$) değişkenini ölçmek için Chen ve Chang (2013) tarafından yapılan çalışmadan uyarlanan altı maddelik bir ölçek kullanılmıştır. Daha sonra yeşil ürün inovasyonu ($\alpha=0,901$), Chen vd. (2006) tarafından yapılan çalışmadan uyarlanan dört maddelik ölçekler kullanılarak ölçülür. (2018). Ayrıca, rekabet avantajı ($\alpha=0,901$) Chang (2011) tarafından yapılan çalışmadan uyarlanan altı maddelik bir ölçek kullanılarak ölçülür. Tüm maddeler, yedili Likert tipi bir ölçek kullanılarak (1 "kesinlikle katılmıyorum" ve 7 "kesinlikle katılıyorum" anlamına gelir) kullanılarak ölçülmüştür.

3.3. Veri Analizi ve Bulgular

Mevcut araştırmadaki verileri analiz etmek için kısmi en küçük kareler yapısal eşitlik modellemesine (PLS-SEM) dayalı SmartPLS 3 analiz programı kullanılmıştır. Bu analiz programı, değişkenler arasındaki ilişkileri eş zamanlı olarak test edebildiği ve normallik varsayımını gerektirmediği (parametrik olmayan) için seçilmiştir (Dijkstra ve Henseler, 2015). SmartPLS 3 analiz programında ilk aşamada ölçüm modeli analiz edilir, ardından yapısal model ilişkileri analiz edilir. Çalışmadaki tüm değişkenler yansıtıcı olduğundan, Tutarlı PLS Algoritması (PLSc) adımı kullanılarak analiz yapılır. Ölçüm modelinin analizi sırasında doğrulayıcı faktör analizi, yapıların güvenilirliği, yakınsak geçerlilik ve ayırt edici geçerlilik Tablo 1'de gösterildiği gibi analiz edilir. Öncelikle göstergelerin faktör yükleri dikkate alındığında sadece RA5 ve RA6 göstergesinin değerinin 0,7'den küçük olduğu görülmüş ve bu gösterge analiz dışı bırakılmıştır. İkincisi, tüm yapıların Cronbach alfa, bileşik güvenilirlik ve rho_A değerleri $> 0,70$ 'dir. Son olarak, açıklanan ortalama varyans "Average Variance Extracted" değeri (AVE) $> 0,50$ olduğundan yakınsak geçerliliğin sağlandığı ifade edilebilir (Henseler vd., 2015) (bkz. Tablo1).

Tablo 1 : Ölçüm modeli sonuçları

Gizli Değişkenler (Latent Variable)	İndikatörler (Indicators)	Dış Yükleme (Outer Loadings)	P-Values	Cronbach's Alpha	rho_A	Composite Reliability	AVE
Yeşil Dönüşümcü Liderlik (YDL)	YDL1	0,878	0,000	0,950	0,952	0,960	0,802
	YDL2	0,911	0,000				
	YDL3	0,908	0,000				
	YDL4	0,901	0,000				
	YDL5	0,905	0,000				
	YDL6	0,868	0,000				
Yeşil Ürün İnovasyonu (YÜİ)	YÜİ1	0,836	0,000	0,901	0,902	0,931	0,772
	YÜİ2	0,895	0,000				
	YÜİ3	0,889	0,000				
	YÜİ4	0,893	0,000				
Rekabet Avantajı (RA)	RA1	0,821	0,000	0,864	0,872	0,907	0,710
	RA2	0,830	0,000				
	RA3	0,873	0,000				
	RA4	0,845	0,000				

Ayrımcılık geçerliliğini test etmek için Fornell-Lacker kriteri ve heterotrait-monotrait oranı (HTMT) kullanılır. Tablo 2, AVE'nin köşegen çizgiler üzerindeki karekök değerlerinin, modeldeki gizil değişkenler arasındaki korelasyondan daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 2: Fornell-Lacker Kriteri Sonuçları

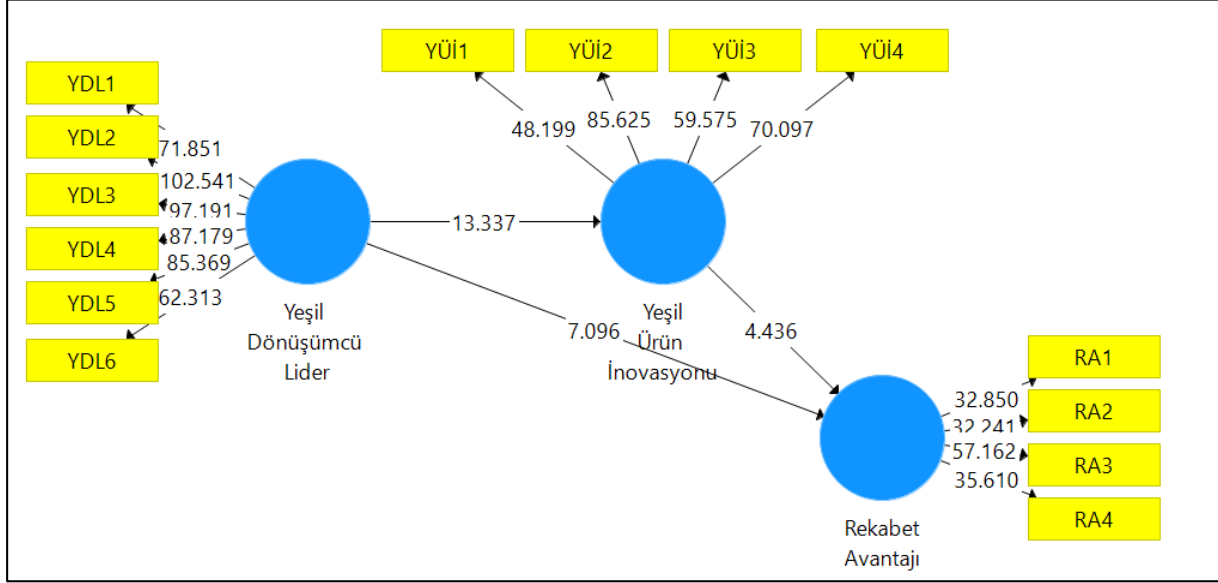
Gizli Değişkenler (Latent Variable)	1	2	3
Rekabet Avantajı (RA)	0,842		
Yeşil Dönüşümcü Liderlik (YDL)	0,508	0,895	
Yeşil Ürün İnovasyonu (YÜİ)	0,452	0,515	0,879

HTMT değerinin 0.85'ten küçük olduğu gözlenmekte (bkz. Tablo 3) ve bu sonuçlara göre ayırma geçerliliğinin (discriminant validity) sağlandığı söylenebilir (Henseler vd., 2015).

Tablo 3: HTML Değerleri

Gizli Değişkenler (Latent Variable)	1	2	3
Rekabet Avantajı (RA)			
Yeşil Dönüşümcü Liderlik (YDL)	0,552		
Yeşil Ürün İnovasyonu (YÜİ)	0,511	0,555	

Gizli değişkenlere ait maddelerin faktör yüklerinin değerinin istatistiksel anlamlılığı, bir önyükleme tekniği (5000 yeniden örnekleme) kullanılarak değerlendirilir (Henseler vd., 2016). T ve p değerlerinin sonuçları (bkz. Tablo 1 ve Şekil 2), tüm indikatörlerin bağlantılı gizil değişkenleriyle ilişkilerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Şekil.2: PLS-SEM Yapısal Model Üzerinde Yeniden Örnekleme Sonuçları

3.4. Yapısal Model Analizi

Ölçme modeli analizinde tüm gizil değişkenler güvenilirlik ve geçerlilik kriterlerini karşıladığından yapısal model ilişkileri analiz edilir. İlk olarak, Variance inflation factor (VIF) değeri kullanılarak doğrusallık test edilir. Tablo 4'te görüldüğü gibi tüm VIF değerleri 3 kritik değerinin altındadır. Daha sonra değişkenlerin ne oranda açıklandığını gösteren adjusted R² değerleri değerlendirildiğinde yeşil ürün inovasyonu ve rekabet avantajının sırasıyla 0,263 ve 0,303 olduğu ve bu değerlerin iyi olduğu görülmektedir. Standardized Root Mean Square Residual (SRMR) ile oluşturulan uyum iyiliği değeri 0.055'dir ve Normative Fit Index (NFI) değeri ile oluşturulan uyum iyiliği değeri 0.86'dır. Bu sonuçlar, araştırma modelinin ampirik verilere uygun olduğu anlamına gelmektedir.

Son olarak, araştırma hipotezleri, istatistiksel anlamlılığın değerlendirilmesine izin veren bir önyükleme tekniği (5000 yeniden örnekleme) kullanılarak test edilir. Tablo 4'te gösterildiği gibi, analiz sonuçları, CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliği ile yeşil ürün inovasyonu (YDL → YÜİ β; 0.515, t; 13.337, p; 0.000) arasındaki korelasyonun pozitif olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Bu, H1 hipotezinin desteklendiği anlamına gelir. Benzer şekilde, yeşil ürün inovasyonu ile rekabet avantajı (YÜİ → RA β; 0.260, t; 4.436, p; 0.000) arasındaki ilişki de pozitif olarak anlamlıdır ve bu nedenle H2 hipotezi desteklenmektedir. Tablo 4'teki analiz sonuçları, CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliği ve rekabet avantajı (YDL → RA β; 0.374, t; 7.096, p; 0.000) arasında pozitif olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir ve dolayısıyla H3 hipotezi desteklenmektedir.

Aracılık ilişkilerini test etmek için Zhao vd. (2010) tarafından önerilen yöntem kullanılmıştır. Önyükleme analizi, YDL → YÜİ → RA (β; 0.134, t; 4.102, p; 0.000) arasındaki ilişkinin pozitif olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, aracılık etkilerinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılabilir. Aracılık etkisinin türünü belirlemek için YDL ve RA arasındaki doğrudan ilişki (YDL → RA β; 0.374, t; 7.096, p; 0.000) değerlendirilmiş ve YÜİ'nin tamamlayıcı kısmi aracılık rolü üstlendiği gözlemlenmiştir (bkz. Tablo 4). Buna göre H4 hipotezi desteklenmektedir.

Tablo 4. Hipotez Sonuçları

İlişkiler	Coef (β)	S.D.	T-Değeri	P-Değeri	Adj. R ²	f ²	VIF	Confidence Interval (BC)		Sonuç
								LL	UL	
YDL → YÜİ	0.515***	0.039	13.337	0.000	0.263	0.362	1.000	0.436	0.586	H1 Desteklendi
YÜİ → RA	0.260***	0.059	4.436	0.000	0.303	0.071	1.362	0.140	0.370	H2 Desteklendi

YDL→ RA	0.374***	0.053	7.096	0.000		0.148	1.362	0.265	0.476	H3 Desteklendi
YDL→ YÜİ→ RA	0.134***	0.033	4.102	0.000				0.074	0.203	H4 Desteklendi

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırma, üst kademeler teorisi ve doğal kaynak temelli teoriye dayanarak, CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliğinin rekabet avantajı üzerindeki hem doğrudan etkisini hem de yeşil ürün inovasyonu aracılığıyla dolaylı etkiyi incelemektedir. Araştırmamız, yeşil ürün inovasyonunu teşvik etmek ve firmanın rekabet avantajını geliştirmek için kurumsal yetenek ve kaynakları kullanmada yüksek teknoloji firmalarının CEO'larının yeşil dönüşümcü liderliğinin stratejik rolünü üst kademeler teorisi aracılığıyla tartışarak teoriye önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.

İlk olarak, sonuçlar yüksek teknoloji firmalarının CEO'larının yeşil dönüşümcü liderliğinin yeşil ürün inovasyonunu geliştirdiğini göstermektedir. Yeşil dönüşümcü liderlerin, yeşil ürün inovasyonunu geliştirmedeki rolüne ilişkin kanıtlar minimaldir. Bu nedenle çalışmamız, liderlerin Konfüçyüs'ün hiyerarşi öğretileri nedeniyle güç mesafesi uyguladığı, ancak iş girişimlerinde yeşil uygulamaları teşvik etmek için çalışanları desteklediği ve yönlendirdiği Çin'de yapılan bir çalışmayı destekleyerek (Begum vd., 2022), bu ilişkiye yönelik kanıtı güçlendirmekte ve teorigi iletmektedir. Özellikle üst kademeler teorisine göre CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliği, çevrenin korunmasını sağlamak için bir firmanın değerlerini şekillendirebilir ve dönüştürebilir. Ayrıca çevresel sürdürülebilirliğe ilişkin stratejik öncelikleri anlayarak ve stratejik seçimleri etkileyerek yeşil ürün inovasyonunu geliştirebilir (Huang vd., 2021). İkincisi, sonuçlar yeşil ürün inovasyonunun rekabet avantajını etkilediğini göstermektedir ve bu sonuç literatürdeki sınırlı araştırmayla uyumludur (Chen vd., 2006; Adams vd., 2016).

Üçüncüsü bu araştırma, CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliğinin firmanın rekabet avantajını güçlü bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Bu sonuç, çevresel liderlik ile yeşil rekabet avantajı arasındaki ilişkiyi araştıran bir çalışmayı desteklemektedir (Chen, 2011). Zhao ve Huang (2022) tarafından yapılan ampirik çalışma da yeşil dönüşümcü liderlik ile sürdürülebilir iş performansı arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermekte ve takipçilere yeşil farkındalık ve yetenekler sağladığı için firmanın yüksek düzeyde sürdürülebilir iş performansına sahip olduğunu iddia etmektedir. Kusi vd. (2021), firmada yeşil dönüşümcü liderlik teşvik edilirse, kurumsal sosyal sorumluluğun daha yüksek düzeyde organizasyonel performansa yol açacağını bildirmiştir. Çevresel yönelimi ile yeşil dönüşümcü liderlik, yeşil uygulama için gerekli kaynakları ve yetenekleri teşvik edebilir ve sürdürülebilir ekonomik ve çevresel performans getirebilir ve nihayetinde bir firmanın rekabet avantajını geliştirebilir (Zameer vd., 2020; Zehir ve Özgül, 2020). Bildiğimiz kadarıyla, çalışmaların hiçbiri yeşil dönüşümcü liderlik tarzının rekabet avantajı üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkisini dikkate almamıştır. Bu araştırma, CEO'ların yeşil dönüşümcü liderlik tarzının rekabet avantajı üzerindeki etkisini aydınlatmak için üst kademeler teorisini kullanarak mevcut literatüre yeni bir katkı sağlamaktadır. Yeşil dönüşümcü liderlerin çevresel yönelimleri, firmanın çevre dostu imajını oluşturmaya ve satışlarını ve pazar payını artırmaya yardımcı olabilir. Son olarak bu araştırma yeşil ürün inovasyonunun, CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliği ile firmanın rekabet avantajı arasında kısmi aracılık etkisini doğrulamıştır.

Araştırmamız, yöneticilere ve politika yapıcılara, CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliğinin bir firmanın yeşil ürün inovasyon yeteneğini ve ardından firmanın rekabet avantajını nasıl geliştirebileceğine dair pratik çözümlerle birlikte birkaç öneri sunmaktadır. İlk olarak, sonuçlarımız, CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliğinin firmanın yeşil ürün inovasyon yeteneğini geliştirebileceğini göstermektedir. Bu bulgu, CEO'ların, yeşil ürün inovasyonunun gelişimi için gerekli olan yeşil dönüşümcü liderliğin hayati rolünün farkında olmaları gerektiğini göstermektedir. İkincisi, sonuçlarımız CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliğinin firmanın rekabet avantajını yalnızca doğrudan değil, aynı zamanda yeşil ürün inovasyonu aracılığıyla dolaylı olarak da etkilediğini göstermektedir. Firma yöneticileri firmanın rekabet avantajını artırmak istiyorlarsa, doğal çevre ile ilgili stratejik planlarına yeşil dönüşümcü liderlik tarzını dahil etmelidirler. Üçüncüsü, yeşil ürün inovasyonunun rekabet avantajını olumlu etkilediğini bulduk. Bu bulgu, yöneticileri çevresel sürdürülebilirliği ve rekabet avantajını geliştirmek için yeşil ürün inovasyonunu benimsemeye ikna edebilir. Üst yönetim,

yeşil ürün inovasyonuna daha fazla önem verebilir ve bunları rekabet avantajını geliştirmek için stratejik bir silah olarak kullanabilir. CEO'lar, yeşil bir vizyon sunarak ve çevresel değerlerin paylaşıldığı işbirlikçi bir atmosfer kurarak güçlü bir yeşil kültür yaratmaya dikkat etmelidirler, böylece yeşil ürün inovasyonunun gelişimini teşvik ederek, firmanın rekabet avantajını geliştirebilirler.

Bu çalışmanın bazı sınırlamaları vardır. Her şeyden önce kapsamı Türkiye ile sınırlıdır. Bundan sonraki çalışmalarda Türkiye ile diğer ülkeler arasındaki farklılıklar değerlendirilerek bazı ulusal faktörler göz önünde bulundurulabilir. Ayrıca diğer liderlik tarzları ve diğer sektörlerdeki etkileri incelenebilir ve böylece kavramsal modelimiz tekrarlanabilir ve ilişkilerin aynı olup olmadığı tespit edilebilir. Ayrıca, veriler güvenilir olmasına ve örneklem popülasyonunu temsil etmesine rağmen, bu çalışmada kesitsel veriler kullanılmaktadır. Bu nedenle, araştırmacılar geçici ilişkileri yakalamak için boylamsal bir tasarım kullanabilirler. Son olarak, CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliği ile firmanın rekabet avantajı arasındaki ilişkide önemli bir aracı olarak yeşil ürün inovasyonunu araştırdık. Ancak CEO'ların yeşil dönüşümcü liderliği ile firmanın rekabet avantajı arasındaki ilişkinin nasıl ve hangi koşullarda güçlendirilebileceği konusunda farklı aracı değişkenler incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Adams, R., Jeanrenaud, S., Bessant, J., Denyer, D., & Overy, P. (2016). Sustainability-Oriented Innovation: A systematic review. *International Journal of Management Reviews*, 18, 2, 180-205.
- Aguilera-Caracuel J, Hurtado-Torres NE, Aragón-Correa JA, & Rugman AM. (2013). Differentiated effects of formal and informal institutional distance between countries on the environmental performance of multinational enterprises. *Journal of Business Research* 66(2), 2657–2665,
- Albort-Morant, G., Leal-Millán, A., & Cepeda-Carrión, G. (2016). The antecedents of green innovation performance: A model of learning and capabilities. *Journal of Business Research*, 69(11), 4912–4917.
- Amores-Salvadó, J., Castro, M., & Navas-López, J. (2014). Green corporate image: Moderating the connection between environmental product innovation and firm performance. *J. Clean. Prod.*, 83, 356–365.
- Begum, S., Ashfaq, M., Xia, E., & Awan, U. (2021). Does green transformational leadership lead to green innovation? The role of green thinking and creative process engagement, *Business Strategy and the Environment*, 31, 580–597.
- Begum, S., Xia, E., Ali, F., Awan, U., & Ashfaq, M. (2022). Achieving green product and process innovation through green leadership and creative engagement in manufacturing. *Journal of Manufacturing Technology Management*, 33(4), 656-674.
- Chen, Y.-S., (2011), Green organizational identity: sources and consequence", *Management Decision*, 49, 3, 384-404.
- Chen, Y-S., & Chang, C-H. (2013). The Determinants of Green Product Development Performance: Green Dynamic Capabilities, Green Transformational Leadership, and Green Creativity. *Journal of Business Ethics*, 116, 107-119.
- Chen, Y.-S., Chang, C.-H., & Lin, Y.-H. (2014), The Determinants of Green Radical and Incremental Innovation Performance: Green Shared Vision, Green Absorptive Capacity, and Green Organizational Ambidexterity. *Sustainability*, Vol. 6 No. 11, pp. 7787-7806.
- Chen, Y. S. (2008). The driver of green innovation and green image—green core competence. *Journal of Business Ethics*, 81(3), 531–543.
- Chen, Y.-S., Lai, S.-B., & Wen, C.-T. (2006). The influence of green innovation performance on corporate advantage in Taiwan. *Journal of Business Ethics*, 67(4), 331–339.
- Cop, S., Olorunsola, V-O., & Alola, U-V. (2021). Achieving environmental sustainability through green transformational leadership policy: Can green team resilience help? . *Business Strategy and the Environment*, 1-12.
- Dangelico, R.M., & Pontrandolfo, P. (2015). Being 'green and competitive': The impact of environmental actions and collaborations on firm performance. *Bus. Strategy Environ.*, 24, 413–430.

- Delmas, M., Hoffman, V., & Kuss, M. (2011). Under the tip of the iceberg: absorptive capacity, environmental strategy and competitive advantage. *Business & Society*, 50(1), 116–154.
- Dijkstra, T.K., & Henseler, J. (2015). Consistent partial least squares path modelling", *Management Information Systems Quarterly*, 39, 2, 297-316.
- Ghissetti, C. & Rennings, K. (2014). Environmental innovations and profitability: How does it pay to be green? An empirical analysis on the German innovation survey. *J. Clean. Prod.*, 75, 106–117.
- Hart, S.L. A (1995). natural-resource-based view of the firm. *Academy of Management Review*, 20, 986-1014.
- Henseler, J., Ringle, C.M., & Sarstedt, M. (2015). A new criterion for assessing discriminant validity in variance-based structural equation modelling", *Journal of the Academy of Marketing Science*, 43, 1, 115-135.
- Horbach, J., Rammer, C., & Rennings, K. (2012). Determinants of eco-innovation by types of environmental impact: The role of regulatory push/pull, technology push or market pull. *Ecol. Econ.*, 78, 112–122.
- Huang, S.Y.B., Ting, C.W. & Li, M.W. (2021). The Effects of Green Transformational Leadership on Adoption of Environmentally Proactive Strategies: The Mediating Role of Green Engagement. *Sustainability*, 13, 3366, 1-11.
- Jung, S., Kim, J. H., Kang, K. H., & Kim, B. (2018). Internationalization and corporate social responsibility in the restaurant industry: Risk perspective. *Journal of Sustainable Tourism*, 26(7), 1105–1123.
- Jung, D. I., C. Chow, & A. Wu. (2003). The role of transformational leadership in enhancing organizational innovation: Hypotheses and some preliminary findings. *The leadership quarterly*. 14, 525–544.
- Kanerva, M., Arundel, A., & Kemp, R. (2009). Environmental innovation: Using qualitative models to identify indicator for policy. United Nations University, Working Papers Series. Series #2009-047, Maastricht, Maastricht Economic and Social Research and Training Centre on Innovation and Technology.
- Kim, M., & Stepchenkova, S. (2018). Does environmental leadership affect market and eco performance? Evidence from Korean franchise firms. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 33(4), 417-428.
- Kusi, Manita; Zhao, Fuqiang , & Sukamani, Dinesh (2021). Impact of perceived organizational support and green transformational leadership on sustainable organizational performance: a SEM approach", *Business Process Management Journal*, 27, 5, 1373-1390.
- Li, W., Bhutto, T.A., Xuhui, W., Maitlo, Q., Zafar, A.U., & Bhutto, N.A. (2020). Unlocking employees' green creativity: The effects of green transformational leadership, green intrinsic, and extrinsic motivation. *Journal of Cleaner Production*, 255 (120229), 1-10.
- Menguc, B., Auh, S., & Ozanne, L. (2010). The interactive effect of internal and external factors on a proactive environmental strategy and its influence on a firm's performance. *Journal of Business Ethics*, 94(2), 279–298.
- Miles, M. P., & Covin, J. G. (2000). Environmental marketing: A source of reputational, competitive, and financial advantage. *Journal of Business Ethics*, 23(3), 299–311.
- Mittal, S., & Dhar, R.L. (2016). Effect of green transformational leadership on green creativity: A study of tourist hotels. *Tourism Management*, 57, 118-127.
- Oltra, V., & Saint Jean, M. (2009). Sectoral systems of environmental innovation: An application to the French automotive industry. *Technological Forecasting and Social Change*, 76(4), 567–583.
- Singh, S.K., Giudice, D.M., Chierici, R., & Graziano, D. (2020), Green innovation and environmental performance: The role of green transformational leadership and green human resource management. *Technological Forecasting and Social Change*, 150, 119762, 1-12.
- Sun, X., A. El Askary, M.S. Meo, N.U.A. Zafar, & B. Hussain. (2022). Green Transformational Leadership and Environmental Performance in Small and Medium Enterprises. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 1–19.

- Wang, X. D., Zhou, K., & Liu, W. X. (2018). Value congruence: a study of green transformational leadership and employee green behaviour. *Front. Psychol.* 9, 1946.
- Wang, Y., Font, X., & Liu, J. (2020). Antecedents, mediation effects and outcomes of hotel Eco-Innovation practice. *International Journal of Hospitality Management*, 85, 102345.
- Yu, Y., & Huo, B. (2019), The impact of environmental orientation on supplier green management and financial performance: the moderating role of relational capital", *Journal of cleaner production*, 211, 628-639.
- Zameer, H., Wang, Y., & Yasmeen, H. (2020). Reinforcing green competitive advantage through green production, creativity and green brand image: implications for cleaner production in China. *Journal of Cleaner Production*, 247, 119119.
- Zehir, C., & Ozgul, B. (2020). Environmental orientation and firm performance. *International Journal of Research in Business and Social Science*, 9, 13–25.
- Zhao, X., Lynch G.J., & Chen Q. (2010). Reconsidering Baron and Kenny: Myths and Truths about Mediation Analysis. *Journal of Consumer Research*, 37, 2, 197-206.
- Zhao, W., & Huang, L. (2022). The impact of green transformational leadership, green HRM, green innovation and organizational support on the sustainable business performance: evidence from China. *ECONOMIC RESEARCH-EKONOMSKA ISTRAŽIVANJA*, 1-22.

YEŞİL YÖNETİM ve YEŞİL EKONOMİ ANLAYIŞI DOĞRULTUSUNDA KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK FAALİYETLERİNDE ROL ALAN ÇALIŞANLARIN KSS ANLAYIŞLARI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Özgür Tekbaş

Istanbul, Türkiye, ozgurtekbas@yahoo.com

ÖZET

Bu araştırmanın genel amacı “Yeşil Yönetim” ve “Yeşil Ekonomi” anlayışı doğrultusunda kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) faaliyetlerinde rol alan çalışanların KSS anlayışlarını araştırmak, “yeşil yönetim” ve “çevreci” bakış açısı kapsamında çalışanların KSS faaliyetleri konusundaki görüşlerini ortaya koymaktır. Bu araştırmanın önemi ise kurumsal sosyal sorumluluk konusunun “çalışanlar” cephesinden ele alınıp, yeşil yönetim anlayışının kurumların hissedarlarına, kurumların üst yönetim kadrolarına, kurumlarda sosyal sorumluluk departmanları ve sürdürülebilirlik departmanları ile kurumsal iletişim departmanlarında görev yapan yönetim kadrolarına, kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin çalışanlar üzerindeki etkilerini açıklayarak bilgi sunmasıdır.

Bu araştırmanın özel amacı ise kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) faaliyetlerinde rol alan çalışanların yeşil yönetim ve çevreci bakış doğrultusundaki görüşlerini ortaya koymaktır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki soruya yanıt aranmıştır:

1. KSS faaliyetlerinde rol alan çalışanların yeşil yönetim ve çevreci bakış doğrultusunda KSS ile ilgili görüşleri nedir?

Bu amaçla, Türkiye'nin önde gelen holdinglerinden birinin dört farklı şirketindeki, KSS faaliyetlerine katılan ve katılmayan çalışanlarının, çalıştıkları kurumların KSS faaliyetleri ile ilgili görüşleri incelenmiştir. Bu kapsamda, nitel araştırma yöntemlerinden “vaka incelemesi” yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemlerinde sıklıkla kullanılan “Görüşme” yoluyla veriler toplanmış, görüşme türü olarak “Görüşme Formu Yaklaşımı” kullanılmıştır. Toplanan veriler içerik ve betimsel analiz ile değerlendirilmiştir. Bu analizleri yaparken NVIVO 8.0 programından yararlanılmıştır.

Bu çalışmada “Amaçlı Örneklem Yöntemleri” kapsamındaki “Maksimum Çeşitlilik Örneklemesi” kullanılmıştır. Araştırma yapılan evren dâhilinde, çalışanların ekonomik, yasal, etik, gönüllülük alanlarındaki KSS boyutuna dair iki çalışan grubunun anlayışları karşılaştırıldığında, bu araştırmaya dâhil olan gruplar arasında çok büyük farklılıklar bulunmadığı, iki çalışan grubu arasında KSS uygulamaları ve KSS faaliyetlerine ilişkin anlayışları konusunda az da olsa farklılıklar bulunduğu